

L'AVENÇ

LITERARI ★ ARTISTIC ★ CIENTIFIC

REVISTA MENSUAL ILLUSTRADA

—revers—

Any 1892

BARCELONA

IMPRESA I LLIBRERIA DE «L'AVENÇ»

Ronda de l'Universitat, 4

1892

RRC 05 (HG.71 Bar) Ave. Ant.

MINISTERIO
DE CULTURA

INDEX

	<u>Pàgines</u>		<u>Pàgines</u>
ARTICLES			
BROSSA ROGER (Jaume).		<i>Antigs e moderns</i>	65
<i>Viure del passat</i>	257	<i>Escola catalana de Bones</i>	
<i>Societat Catalana de Con-</i>		<i>Lletres</i>	129
<i>certs</i>	313		
<i>Narcís Oller</i>	353	MASSÓ TORRENTS (J.).	
		<i>La relliscada</i>	83
BRUNET I BELLET (Josep).		<i>Tot fent camí</i>	247
<i>Cristòfol Colomb a Barce-</i>		<i>D. Manel de Bofarull</i>	322
<i>lona</i>	172		
		ID. ID. I CANIBELL (E.)	
CASAS-CARBÓ (Joaquim).		<i>La costa catalana. Rosselló</i>	116, 201, 273.
<i>L' incompatibilitat judicial</i>			
<i>y l'administració de justi-</i>		OLIVART (Marquès d').	
<i>cia a Catalunya</i>	48	<i>La tradició catalana</i>	186, 210, 266, 307.
CASELLAS DOU (Raimond).		PONS I MASSAVEU (Joan).	
<i>Novena Exposició extraor-</i>		<i>Nadal a Brugaroles</i>	4, 33
<i>dinaria de càn Parés</i>	22	<i>Els petits soldats</i>	199
<i>Joan Pons i Massaveu</i>	194		
		RENAN (Ernest).	
CORTADA (A.).		<i>Pregaria sobre l'Acropolis,</i>	
<i>El teatre del Liceu</i>	89	<i>(traducció)</i>	301
<i>Francisco Alió</i>	162		
<i>La campanya autonomo-</i>		ROMERO (Lluís de).	
<i>federalista d'en Xavier de</i>		<i>De Barcelona a Montserrat</i>	
<i>Ricard</i>	215	<i>a peu</i>	332, 368
<i>El teatre a Barcelona</i>	276, 325		
<i>Els pintors catalans a Ma-</i>		RUSIÑOL (Santiago).	
<i>drid</i>	315	<i>La gent de l'esquena dreta</i>	54
		<i>Jardins de secà</i>	148
FASTENRATH (Joan).			
<i>El centenari de F. Bopp</i>	76	SACHER MASOCH	
		<i>Ja tornarà! (traducció)</i>	177
GENER (Pompeu).		<i>Pintschew i Mintschew (tra-</i>	
<i>Ernest Renan intim</i>	289	<i>ducció)</i>	282, 339, 358
GUARDIA (J. M.).		SPRONCK (Maurici).	
<i>L' illa de Menorca</i>	13	<i>La llegenda de Joan Garí</i>	
		<i>(traducció)</i>	141

	<u>Pàgines</u>		<u>Pàgines</u>
TOLSTOI (Lleó).		Armengol: <i>Ramell de semprevivas</i>	96
<i>Més gros el fog com més llenya s'hi tira</i> (traducció).	102	Balaguer (V.): <i>Die Pyrenäen</i> . (traducció Fastenrath).	127
VALENTÍ VIVÓ (Ignasi).		<i>Poesias catalanas</i>	224
<i>Antropologia popular</i> . 42, 97, 166, 230, 379.		Barrera: <i>Aucells de Teyà y Masnou</i>	96
VALERO MONTERO (Gonzalo).		Bori: <i>Trovador català</i>	96
<i>El ball de Torrent</i>	237	Bosch Gelabert: <i>Lo segador</i>	62
VERGA (G.).		Bosch de la Trinxeria: <i>L'hereu Subirà</i>	126
<i>Cavalleria rusticana</i> (traducció).	225	Brutails: <i>Populations rurales du Roussillon au Moyen Age</i>	253
POESIA			
GOSSE (Edmund).		Cartailhac: <i>Monuments primitif des Baléares</i>	252
<i>Un altro Abril</i> (traducció).	245	Catalanista: <i>Aplech de poesias</i>	95
GUANYABENS (E.).		Collèl: <i>Roma</i>	127
<i>L'Avi</i>	21	Coroleu: <i>Código de los Usajes</i>	95
<i>Dos enterros</i>	81	Lecoy de la Marche: <i>La France et le royaume de Majorque</i>	254
<i>El derrer glop</i>	171	Llopis: <i>Sitges</i>	95
<i>Negres blancs</i>	236	Marcet: <i>Vocabulario de catalanismos</i>	191
<i>Melanconia</i>	306	Mestres: <i>Vobiscum</i>	126
MARAGALL (Joan).		Metge: <i>El Sompni</i>	27
<i>Epigrames venecians</i> (de Gœthe).	114	Moncada: <i>Episcopologio de Vich</i>	94
<i>Pirenaica</i>	265	Monsalvatje: <i>Santa Pau</i>	63
MARCH (Ausies).		Perés: <i>A dos vientos</i>	61
<i>Demanda a Joan Moreno</i> (inedita).	20	Pierron: <i>Défense des frontières de la France</i>	256
MESTRES (Apeles).		Pougnat: <i>Gerarquia y descentralisació</i> (trad. Moliné).	27
<i>L'Angel caigut</i>	73	Schwartz: <i>1492</i>	190
TELL (Guillem).		Torrabadella: <i>Follias</i>	96
<i>Flirt</i>	47		
BIBLIOGRAFIA			
Aguiló: <i>Poemet a Porrera</i>	95	REDACCIÓ	
		<i>L'Avenç en 1892</i>	1
		<i>La reforma lingüística</i> . 28, 59, 92, 125, 157, 190, 222, 251, 318, 394.	
		«Garín».	154
		<i>Necrologia</i>	63
		<i>Noves</i> . . 64, 96, 128, 192, 319, 351	

L'AVENÇ

Literari * Artístic * Científic

REVISTA MENSUAL ILLUSTRADA

L'AVENÇ EN 1892

OMENÇAVAM l'any 1891 dient an els catalans:

«Els nostros propòsits són els de sempre: contribuir an el progrés intel·lectual y moral de la gent catalana; donar an aquesta, consciencia clara d'ella meteixa; fer-li coneixe el seu propri valer; estudiar els seus defectes a fi d'inquirir els medis d'aminorar-los y las sevas bonas qualitats a fi de procurar enrobustir-las. Els estudis sociològics, aixís parcials com de conjunt, ens hân de fer coneixe el passat de la nostra raça; ens hân d'ensenyar com aquesta hà arribat a l'estat present,—l'avuy és fill de l'ahir,—y per ells haurem esment de que, a través de las oscilacions de ventura y de desgracia que són proprias de la vida de tots els pobles, l'estat del nostro en el temps present és molt millor del qu'era abans, sense qu'això vulgui dir qu'estiguem be, ni que vulgui dir tampoc que no puguem estar millor. An el renaixement industrial y comercial de la collectivitat catalana han seguit el renaixement literari y artístic, el renaixement de la llengua. Però aquêt renaixement és incomplert, no dóna lo que podria dar ell meteix, perquè no tots els catalans tencn consciencia clara de l'obra patriòtica qu'ell representa. L'esperit públic està encare molt ensopit: cal despertar-lo.

»Els meteixos capdills del catalanisme senten defalliment, defalliment qu'els porta al pessimisme, contemplant l'obra incomplerta realisada fins are y els immensos obstacles que s'hân de somoure per arribar al cim.

»Se somia una organisació política que permeti desenrotllar-se amb espontanitat al poble català, y ve a la memoria de tots el passat de Catalunya quand tenia personalitat propria; però, sent molt respectable el passat d'un poble, no tot és el passat: hem de pensar en el present y en l'avenir. El passat ens hà de donar lliçons, però és el

present qu'hem d'estudiar sobre tot, perquè ell és el que s'ens imposa, en ell vivim, y sols ell ens hà de servir de punt de partida per estudiar y obtenir de l'Estat espanyol aquelles reformes polític-administratives que, satisfent las veritables necessitats de la collectivitat nostra, la facin progressar realment. Fa més qui vol que no qui pod: *vulguem*, doncs, y *podrem*. Are be: aquêt millor, aquest *excelsior* que cerquem am fe y constancia tots els qu'estimem la nostra patria, que no per ser petita hem de deixar d'estimar-la, hà d'esser fill de l'estudi; y sent tan vast el camp d'investigació, ja qu'abraça totas las manifestacions de l'activitat,—que, baldament se tracti d'una colectivitat petita, en ella s'hi desenrotllan am major o menor amplitud totas las manifestacions de la vida humana,—és de rahó qu'an aquêt millor, qu'an aquest *excelsior* a què hà d'aspirar el nostro poble, hi collaborin molts: tots aquells que sentin vibrar encare en llur cor la corda del patriotisme; tots aquells que sentin amor al be y a la veritat. Per xò la nostra REVISTA, independent de tota idea de secta y de partit, fa una crida entusiasta a tot-hom que vulga prestar la seva cooperació a la grand obra de progrès y de regeneració de la nacionalitat nostra.»

No cal sinó fullejar un xic detingudament el volum de l'any passat per a què qualsevol se convenci que dins la nostra esfera d'acció, que cada dia es va aixamplant, y en la mida de las nostras forçes, que per fortuna van en augment, hem anat realisant els nostros propòsits. La collaboració ha sigut ampla y nutrida; els assumptos tractats, múltiples y d'interès viu per a tots els qu'estimin l'art, la literatura y la patria. A dugas qüestions ha donat y seguirà donant preferencia remarkable la nostra REVISTA: la crítica literaria y artística, y l'estudi de la nostra llengua. Y es comprèn. Estimem la crítica. Perquè? Perquè nosaltros sentim, com els primers, la necessitat que té la Catalunya renaixent d'una forta manifestació literaria que reflecteixi la seva vida en tots els seus aspectes, y que vingui a satisfer las sevas aspiracions vagas y latents, a desenrotllar un organisme complert qu'escaigui a la seva manera de ser. Y, per contribuir a l'esplendor d'aquesta literatura, què millor que l'anàlisis sincer y conciençut aplicat a l'obra produhida, per fer-ne ressortir las qualitats y els defectes?

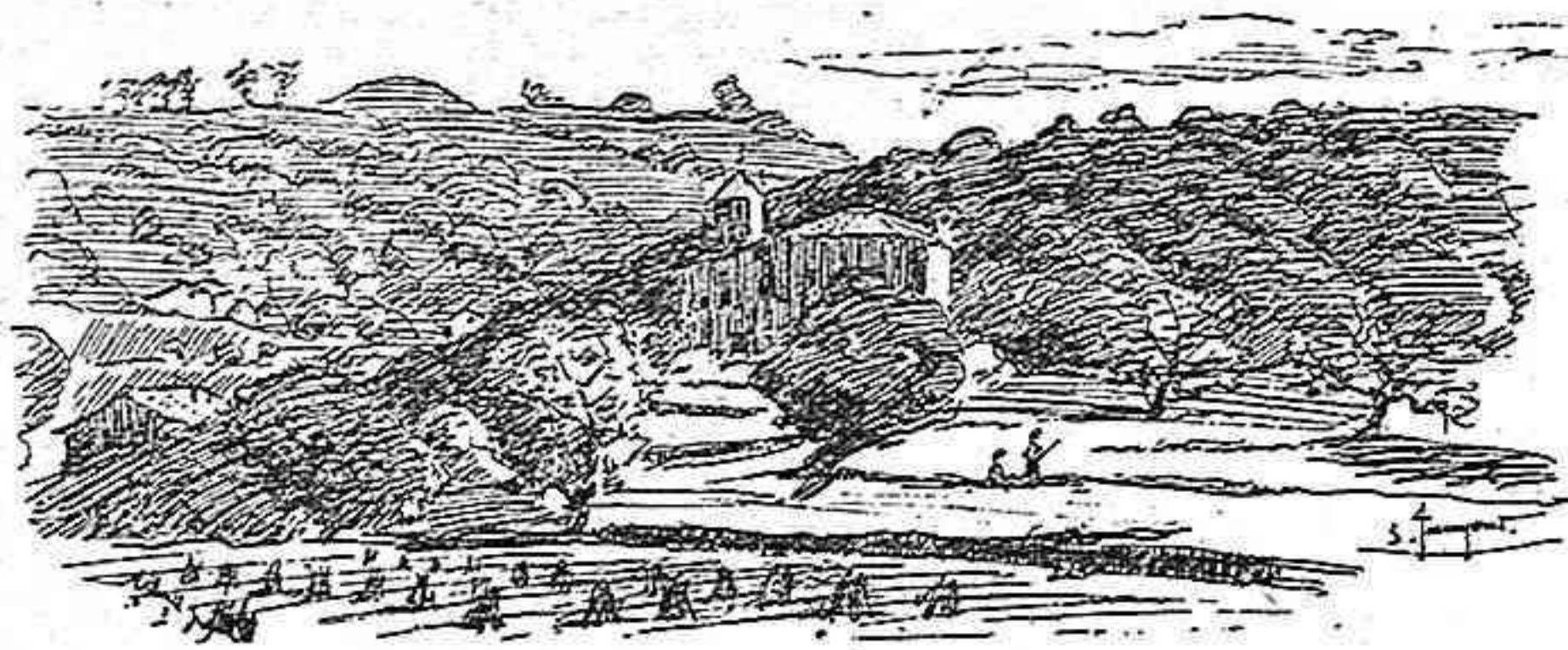
Estudiem amb amor y amb entusiasme la nostra llengua. Perquè? Perquè com més perfecta sigui, més servirà per a la producció literaria de la Catalunya moderna, millor instrument serà per a la regeneració política de la patria catalana. Y ¿com hà de contribuir la resolució del problema lingüístic a la resolució del problema polític català? Sabut

és que la llengua catalana hà de sostenir presentment una forta lluita am la llengua castellana, am la llengua oficial de l'Estat espanyol; y ¿com ne surtirà victoriosa si abandonem el seu estudi, si l'empleyem am negligencia tot parlant-la, y sobre tot escrivint-la, si la deixem corrompre per una part, y per l'altra part no rompem el motllo de formas arcaicas que l'encarcaran y la fan antipàtica a la majoria dels catalans? ¿Com s'explica, si no és per haver prescindit bastant el catalanisme d'aquestas rahons, qu'un grand nombre de catalans creguin de bona fe que la nostra llengua és inferior a la castellana, que no serveix pels usos moderns, y que tractin d'illusos y somiadors an els que pretenem qu'el poble català necessita fer ús de la llengua patria en totas las manifestacions de la vida? Y ¿com obtindrem de l'Estat espanyol la reivindicació oficial de la nostra llengua si aquesta no és, al menos, tant perfecta, literariament, com la castellana, y si no fiquem en la conciencia de Catalunya entera el convenciment de resoldre en favor de la llengua catalana el dualisme lingüístic que tants obstacles posa an el progrés intel·lectual, en el sentit més ample de la paraula? Seguirem, doncs, l'obra patriòtica de contribuir a la resolució del problema lingüístic.

Y are, resumint, direm an el públic català en general,—perquè no és als catalanistas an els qu'únicament ens dirigim,—qu'el nostro programa és programa d'estudi, d'estudi de tots els problemas que puguin interessar a la renaixent nacionalitat catalana, y qu'entre aquèts, apart del literari, del lingüístic, de l'artístic, ens dedicarem molt especialment, d'aquí en endevant, al problema jurídic català. El dret és una de las manifestacions més poderosas de la vida d'un poble. Cal, doncs, saber fins a quin punt el dret, a Catalunya, hà de caracterisar una nacionalitat, y fins a quin punt és just, convé y és possible que siguin organismes llegítimament catalans els que formulin la regla jurídica per Catalunya y els que l'apliquin.

LA REDACCIÓ

NADAL A BRUGAROLAS

(1836)

(Continuació)

Docs segons après mossen Josep rebassava la costa. Venia muntat a cavall d'un ruc, tot abrigallat amb el manteu, y am son casquetet negre, de panyo, resseguit am canyutillo. Tant engabanyadot anava que sols el distingian pel bulto. El maymó de son ruc, vell y flac de remes, apart d'altras xacras, a cada pas se li ajeya.—*Nyinyo!... Nyinyo!...*—cridava el capellà, burxant-lo amb el parayguas, sens desbrigar-se els braços. Més com sa veu, esmortuida pel tapabocas, que li donava tres toms pel coll, aparentava esdevinguda de lluny, l'animal no s'hi entenia.—*Nyinyo!...* No sents què et dig? Vejam si m'entendràs?—El *Nyinyo*, que ja era avi, empentat per la virolla, hi tentava una estricada; més reullava l'herbey y, plantificant-s'hi fet un enze, s'hi ventava am la cua.—*Au!... Au!...* Que no cuytas, te dig?—reprengué mossen Josep, ja llevant-se el tapabocas.

A l'esclat de sa veu se desbandaren els feligresos.

—Bon dia!

—Bon dia tot-hom!... Apa, quina xera!... Aquí sí que fa de bon estar, *amigu!*...

—Y la sagristana?... Ont é la sagristana?...

—Mariona?... Mariona?...

—Ja som aquí!...

Gemegà el forrellat, descavalcà's mossen Josep am l'ajuda d'en Ton, y, encabint-se pel portell, tot apressant-s'hi, com si l'empaytessen, se dirigí a la sagristia.

—*Are!... Are!... Are!...*—feyan alguns dels impacients mentre es badava la porta.

*
**

Ja s'aclaria. El fregadiç dels peus y la fressa dels fatos a l'obrir-se l'iglesia

remorejaven pel pati com si batessen garbas. Alarats, els feligresos s'esmunyian pel portal, masegant-se, retorçant-s'hi, encavallant-s'hi, soportant el torment del trull, fermes y resignats, com gent de casta masella. No era temps d'aplegar, més de colzadas y empentas no en fallava la cullita. A l'esbarriar-se pel temple el retrò de sos passos, fremia per la nau com xisclar d'auçells en temps de pluja. Las donas, triant la dreta o l'esquerra, s'aclofaven pels rajols o s'arrambavan al presbiteri; en tant els homes, plantificats al portal o agarbontant-se pel chor, acoblavants'hi a rahimadas. La Mariona, feta un cabirol, trespava arreu sens sossego. Ja tenia llest l'altar. A l'encendre las llantias, embarrada am l'apaga-llums, sortejava las llosas com si travessés el gual de la riera. La gent li obria el pas, decantant-se o ajayent-s'hi, com camp de sègol reinflat pel vent, boy empentant-la per las ancas. Sols li mancavan las palmatorias, qu'eran de las enfulladas, de tres brocs. A cada nou flam els retinguts sospirs dels que seguian l'encesa hi esclatavan com a besos.

Tot s'anava entreveient: els quadros del via-crucis, clavats al mur; las creuetas qu'els surmontavan; els daurats braços de las palmatorias, ornamentats am fullatges, espurnejant al parpelleig dels ciris; las presentallas dels reclaus; el rocle, am sas relluentas esquellas; fins la cordeta de son éix, ventada per un xerric, sombrejava el llenç de l'emblanquinat amb el va-y-vé d'un pèndol. Las llantias, guarnidas am neulas, rossas y transparents, com emmotlladas a la vigilia, penjavan de la nau, aparentant a mitja llum testos de cactus. Al bo de las alimarias, las neulas, ertas y atupidas, s'hi destacavan lo meteix qu'erissons. Irreverenta la gent, com si a l'escaure's void l'altar gosés de semblant franquicia, conversava sens reparo. Un ronc de mossen Josep soptà la rondinadera.—Som-hi!—digué an en Blay, el moliner, que ja l'esperava al presbiteri. Sonà la campaneta, se senyaren els feligresos, boy flectant-se, y començà la missa.

Tot l'altar era un flam. Curiosa la gentada, anava resseguint-lo, encarint las traças de la Mariona, la qui, elogiada pels dels voltants, no cabia en son seti.—Què havia de fer la Pauleta?—es deyan.—Ni pensar-hi!—recalcavan. Y, establint comparacions entre els ayres d'enguany y els dels anys derrers, revistavan l'altar peça per peça.

Dels violers y las hortensias, esgrahonats y en cercles devant el presbiteri, com alas d'un colom a l'empendre el vol, anavan al tabernacle, reullant els plegs de las tovallas y els cayents de la punta que las guarnia; de las sacras y candeleros de la taula, aparionats y en rengles, arràn meteix del sagrari, s'en pujavan al *Nyinyo*, habillat am la túnica de moaré blanc, engalonada d'or, del Jesús de Brugarolas; els gerros de pisa, am vions blaus, plens de flors escayentas, aplegadas en toya, apropats al *Nyinyo* com uns guaytas, detenien una xica; y enlayrant son cap, sorpresos y encuriosits, del ninxo de la Verge al colominet del retaule, giravan arreu l'esguard, enlluhernats pels rengs de llums, posant-lo, reverents, en el sacerdot, y boy llohant de pensa a la Mariona. Tot era net, brunyit, curiós, endreçat; tot respirava festa.

En *Ton* del castell trasbalsà el missal; s'acotà mossen Josep, embestint el credo amb una forta inflexió de veu, com reptant a sos oyents; y els feligresos, soptats per la renyina, beatificaren sos ayres. Tot era quietud, compunció, respecte. D'en tant en tant el pioc d'un gall, el bel d'un cabrit, l'escatayneig d'una gallina o el gruny d'un godayó, cuyts de sa jeya o res-

sentint-se dels lligams, trencaven el silenci; més, llevat d'alguna testa, a l'ataleyar-s'en, o d'algun baylet, enriallat de sopte per aquelles pifias, cap dels fidels profanava l'acte. Mossen Josep, apaybagant la frisor de la gent, encuriosida per l'ofertori, hi apressava la via. Vell y experimentat com era, y apeser de son rigorisme en materias religiosas, no ignorava que llurs feligresos, entevanats pel ceremonial de la diada, més qu'a la missa, més qu'a la santificació d'aquell sagrat misteri, acudian a un espectacle. Comprenent-ho aixís d'una part, y esperonat de l'altra pel meteix gentiu, quina impaciencia, encalluada, somorta un temps, se transformava a toms en estruendosa, afanyava-s'hi am tota ansia. Ja no eran trepitjs, vergonyosos trepitjs, manifestació del desfici en son período inicial, lo que torbava el silenci, sinó roncs, estossegs, badalls, ensopegadas, tot el rósseg d'esclats qu'amenagan l'àlgid. El bo del sacerdot no s'hi entenia: decantava's amb aire; esguardava el cel, amatent; ajupia's am pressa; apartava el missal o atañava las sacras, llest, a revoladiças, mastegant el llatí am tal fuga qu'el pobre d'en Ton, poc versat en son ministeri, se n'hi empassava las contestas. Pacient, mossen Josep excusava sa maymoneria reprenent-li llurs respostas, y els més neguitejats, adonant-se de l'embull, hi atemperavan sa frisança.

L'arribada de la Poneta els distraqué tot-d'una. Venia rabent, esbufegant, sofocant-se, aixafadota del camí o retuda pel griso.—Poseu's ací!—li deya una.—Veniu ací, Poneta!—esclafia l'altre. Y, anant d'Herodes a Pilat, agavellant-se la gent per obrir-li seti y entrebancant-se amb els esclaps y nosas dels que s'esqueyan de genollons, s'aixecà tal brugit qu'adhuc mossen Josep, decantant-s'hi, hi estossega una estona com renyant-los. La Mariona y la Quima, xafardejant a sota-veu, boy llambregant-la de reull, no s'hi entenian de feyna.

—Ja s'és adobada donya Marcolfa!... Tu!...

—Donya gandula, diguesseu!... Mireu's: tantas fleumerías, y per ensalivar las neulas pas ha fet falta!...

—Repareu!... Repareu com ho visura tot!...

—Oh, sí!... En quand a tapanera... Tapanera y bescantadora!... Que són duas taras...

—Que hi durà al devantal?... Tu!...

—Que voleu qu'hi duga!... Lo de sempre!... No ho sabeu de cada any?... Lo parell de tortras de la rectoria!... Pla vindrà per què las hi hegui!... Emprò, lo qu'és enguany, que no m'emprega: ja n'estig prou de capulada... Qu'és beyugui!... Pas li vuy mal!... Massa greix!...

—Si qu'ho està de fofa!... El mellor dia...

—Que Déu l'ajud, miréu!... Poc me diria tant ella!

Y es coll-torsaren de nou per a llambregar-la.

Ja s'acostava l'ofertori. Un espinguet de flaviol, escapat dels de la Fonolleda al provar-li l'embocadura, féu remoure als feligresos.—Are!... Are!... Ja hi som!—se deyan, espiant a mossen Josep. S'alça en Ton del Castell, canviant de banda; acotà's el sacerdot, posant els llabis sobre la sagrada pedra; regirà uns fulls del missal, aplanant-los am las cintas; y, encarant-se am sos feligresos, peu-dret, tot-d'una començà l'oferta. Un ressò de trepitjs y fregadiças s'esvahia per la volta entant mossen Josep abastava el *Nyinyo*. — Are!... Are!—tornavan. La viram y els nadorets, sacsejats al remenar el fato, ge-

megaren una estona, com si els pessiguessen; las grallas y els flaviols, els gaytons y las esquellas, esclatant am furia, boy acompanyats pel rocle, que brandava el Perot, bullanguejaren per l'espai en aixordadora barreja; adevantà's mossen Josep, posant al *Nyinyo* entre cuixins, envoltat pels violers y las hortensias, qu'hi esbargian sa flayre; y, obrint-se el pas al llarg de la nau, els feligresos, tot agavellant-s'hi, s'apartaren per a la currúa. Am l'altar fet un maig, el llampegueig de las llums, el sò dels *estruments*, els piocs y grunys de las bestioletas y las corrandas dels cantayres, el temple tirava a gloria.

Lo jorn de Nadal
és jorn d'alegría:
va naixe Jesús
en una establía...

corejava tot-hom, acurullant la gatzara.

La jaya de Torretas fou la primera d'anar a l'adoració. Ja frisava als cent anys, més encare es mantenia ferma. Sinó per la pell, arrugada com una tripa, y per la corva de sas espatllas, que la desfigurava, ningú els hi hauria fet. La crosseta que duya més li servia per esquivar els goços que no pas per afiançar-s'hi. Am sa caputxeta blanca y sa pollera de jonc a la mà, acostà's al bon Jesús, oferint-li una pollada. N'hi havian deù, tots rossos.

—Pas se me n'ha mort ún!—digué a mossen Josep tota cufoya. Y se n'en tornà a son seti. La jove de càl Grau li seguia al darrera amb un cistelló d'ous frescos. Nierals y ponedors: tot ho recasejà per omplir-lo. Més li mancava el de la blanca, la de la cresta de clavellet, que se li era llocada de pocs dias. Li sabia un greu a la Llucietta! Sa mare hi duya un tupí ple de mel; mel boscana, de las arnas de Puigcendrós. A l'ataçar-se al *Nyinyo*, el destapà tot-d'una, com encensant-lo am sa flayre. La de càl Pèlacs, un godayó, una bola de greix de color de rosa. La de l'Hostal, un gall-dindi. La del Bach, un parell d'ànegs. La Puigverda, un cufí de fruyta. La Soleya, prinyons, enfilats com a rosaris.

Anant y venint del presbiteri, embarraçadas am llurs fatos, al sò de la música y als ayres de las coblas, semblava l'iglesia una arribada de *trenc* a lo més bo del tràfeg.

A l'adevantar-se la Poneta, la Mariona, avinguda am la Quima, se li posà al detrás, tot estrafent-li els ayres.

—Si et descuydas no hi entras,—digué mossen Josep a sa majordona, reptant-la per toca-sòn. La Poneta llençà un sospir, posà els ulls en blanc am fleumería, y, assenyalant-se la melça amb el palmell de la mà, reprengué en-sentimentada.

—Déu meu!... Si aquét corcor no em dóna sossego!

—Encare?... Rediable de corcor!... Que no t'hi has fet l'untura avuy?—esclafí mossen Josep.

—L'untura!... L'untura!—botzinà am desgayre la majordona.

Féu petar sa llengua, com vulguent dir—Pas m'hi fan res las unturas!—y, flectant-se de genolls mentres obria la gabia, esquivà a las tórtolas amb el devantal. Esverats els aucells, arriscaren el vol a l'altar, tot esclariant-se las aletas, fins què, esbategant, esbategant a son entorn, desesmats per las llums y

aturdits per la gent, qu'els seguia am la vista, es posaren en el colominet del retaule.

Engelosida la Mariona, no tant per l'èxit de las aus com pels rosaris de cuereta que la *bagarra* lluhia, regalo del baró d'Eroles, li ventà un cop d'anca tot obrint-se el pas, destapant el covenet que duya y encarant-se amb el *Nyinyo*.

—Y are!—féu la Poneta, adonant-se de la petacada.

—Si no em deixan!—esclafí la Mariona boy sacsant el cove.

Un crit de joya s'extengué tot-d'una.—¡Muixons!... Muixons!... Mah, que muixons!... D'ont els heu tret, Mariona?

Espalmats pel sacseig, els pardals anavan eixint del cove, botent, saltironejant, a escapadetas, tot encavallant-se uns amb altres. Un de vellot fou el primer: s'enesprà pel canyiç, condormidet, baub; resseguí la vora, tantinejant-hi una mica; espolçà's las aletas, estarrufant-s'hi de cua; y, esclatant en pius, pius roncs, enfosquits, feréstegs, com sò de pisa esquerdada, s'aferrà al cayre del covenet, emprenent el vol de sopte. Dos, tres, vuyt, dèu, a grapats, a dotzenas, a collas, sols o en eixams, novells y revellits anavan derrera seu, enlluernant-s'hi com a xutas; ziczaguejant per l'altar, com a ratas pinyadas; resseguint la nau en atabaladora fressa, semblant a falzías; fins que, rendits, atontats, folls, no ensopegant ont entafurar-se, es posavan en las cornisas o s'arrapavan pels relleixos, piulejant y bategant d'alas com si els hi clavessen am puntas.

—Carau, Mariona, quina una te n'ets tramada!...

—M'ha plagut, veyas!—esclafí la Quima, apropant-s'hi.

—Pardals!... Y be?... Qu'en voleu una sarria?—reprengué la Poneta.—Veniu-s'en a las golfas.

Afegint am desdeny:

—Pse!... No sé de què fan cas!...

—Si fossen tortras, eh?—aventurà la Quima, sornejant-s'hi.

La Poneta s'hi enrajolà, y per distreure's del xasco s'entretingué amb els rosaris.

L'avalot dels pastors adevantant-se per l'oferta desféu la rodona. Tots hi duyan cocas. De xeixa o de froment, de sègol o de mestall, sinó de trits, cada hú hi portava la seva. En quant a grossas y ben cuytas, totas se retiravan. En Ton del castell, ja previngut amb una safata, apariava-las per a la benedicció. Els pastors, acoblant-s'hi per torn y entornant-s'en a currúas, posavan las cocas en la safata, qu'el Ton hi anava encabint apilant-las y fent-ne munts, com estivas, fins que, amenaçant estimbar-se, trasbalsava-las am tot compte. Ja n'hi havia un pilar, una torre, un castell, alt, feixug, sisavat, maciç. Malfiats els pastors de què els las baratessen, se fixavan en el mocador, aixugamà o tovalló que las aconduhia, recordant la forma del llaç, l'ayre de la baga, l'entortolligament del nu, el seg o el dobleg dels panys, qu'a grat-scient hi feyan; sinó el granet del teixit o el tint de quadros y vias de sas mostras. En acabada la missa n'encantarian alguna en el replà del pati, y, ensems que la jovenalla, freturosa per tastar-las, s'empaytaria sens sossego, agarbonant-s'hi y bullejant per a escrostonar-las totas, els jayos se n'entornarian alegroys, acomodant son pas, reposat y curt, amb el sò dels esturments y las tonadas de las cançonetas.

Mentres reyan d'en Blay, el moliner, que al acotar-se per l'adoració se li

esmunyí la llebre qu'oferia, un esclat de veus, esdevingut del portal, sorpren- gué a la gentada.

—Qu'és açò?—preguntà mossen Josep, ataleyant-s'en.

—En Perot y el Gilet que se las heuen!—reprengué la Pauleta tot sac- sant sos rosaris!—En Perot vol anar al devant, y el Gilet diu que pertany an ell, qu'és de la casa, y els de Brugarolas tenen prefera!... Duuen uns xay més bufons!

—Y vaja si la tenen!—afegí mossen Josep, encaminant-se al portal.

Assermonà un xic an en Perot, y, esclariçant als tafaners, que s'acoblaban per l'entrada, retornà al presbiteri

Tots se giraren envers la porta.

—Y are!—feren alguns, vejent un xay tot guarnit que passava el portal.

—És lo d'en Gilet!... És lo d'en Gilet!—esclafi la Mariona.

—Fúmere de Gilet, quina una se n'é rumiada!...

—Ell l'ha pla ben treta!—deya la Quima.—Y que ve sol, tot sol!... Re- pareu!... Lo meteix qu'una galan *pressona*!... Carau de Gilet!... Enguany sí que trunfa!

S'arrimà el gentiu per aixamplar el pas, y el xay, sol, pausat, enorgullit, com si montés a tant sa traydoria, atravessà el temple. No semblava sinó que mossen Josep, en compte del *Nyinyo*, li ensenyés un manat d'herbetas.

—*Amigus*, quina tossa!... Si apar un vedellet!—deya la gent.

—Y que be l'han gornit!

—Ni a Manresa per las profeçons!

La Mariona, qu'és la que l'era ensinestrat, inflava-s'hi, a l'ohir-los, lo me- teix qu'una ceba a l'aygua.

—Rutxiquet!... Rutxiquet!...—repetia, castanyolejant am sos dits, per amanyagar-lo.

El xay hi feya una patxoca! Era blanc, gras, rodó, crescut, amb un jayent de cua com una guilla. Tot anava encintat; tot eran coloraynas. Al pla de sa testa, un floc blau, am pendatxos; a l'arrel de la cua, una llaçada verda, am cayents rojas; als nusos de las camas y al llom de l'esquenall, llacets y més llacets, vius de colors y ben espessos. Els munyogs de sa llana, enrinxolats pel Gilet, se l'hi erissavan lo meteix que crestas. A cada cresta un cascabell; un cascabell de coure, gros, espurnejant, remorediç, mogut, com el penjoy d'un rellotge o l'ammetilla d'una arracada. De l'extrem de las banyas, crespadas y retorçudas, retorçudas com las d'un brau, hi penjavan picarolets fets a poms, brunyits, tittlejants, com campanetas d'ajudar a missa. Per demunt de las banyas, y tenyidas de verd, hi portava un rengle de candeletas encesas. Era allò... un maig, un monumentet, una massa riolera, fofa, llampant, abarro- cada, que seduhia als feligresos, embadocant-los y tot, com els encisava son altar, panat d'oripell, rublert d'arestas y volutas, farcit d'estriás y recargola- mentas.

A l'arribar al presbiteri el xay, soptat pels crids de la gent, la canturia dels pardals, els piocs de la viramada y els refilets de la cobla, es parà tot-d'una.

—Colom!... Vina'm ací!... Vina'm ací, colom!—crià el Gilet desde l'en- trada. El xay, desesmant-se, el reconegué, y, acotant el cap y removent el coll am graciosos ayres, tal com si adorés al *Nyinyo*, s'hi llençà com una fletxa.

El moltó del Perot passà la porta d'una embestida. Era un cap gras, ra-

bassut, negrenc, boy enramat amb euras y rebolls de roure, a la grega, lo meteix qu'un premi per als jogs icaris. Enlluhernat per las llums, blegà els rems als primers passos, fins qu'en Perot, pessigant-li las ancas y arriant-lo amb espetegs de llengua, li féu arrencar una estricada.—Moro!... Alo, moro! —esclafí de nou, reparant qu'es deturava. El moro, com si al veure la creu, esglay de sa nissaga, se sentís aclaparat, reculà tot-d'una, frisós, emprenent-las dret al pati.

—Fúmere de moro!—repetia en Perot.—Que no hi aniràs?... Vaya si aniràs!... Anque sia com un Cristo!...

Y, embagant-lo amb un ronsal, l'hi arrossegà am totas sas forças.

—Anem!... Anem!... No el malmeteu!—feyan alguns.—No us haguesseu contrapuntat!... Quina culpa en té el pobre moro!... Just!... Aixís!... Aixís!... Estrebeu-lo be!... Més!... Més!... Fins que tregui un pam de llengua!...

Avergonyit, en Perot desbagà el ronsal, fermant la bestia en un recó de pati.

La Mariona no cabia a la pell.

—Be, Gilet, be!... T'has portat!... No et queixaràs de la pesada!... Mira!... Tota per tu!... Tota per tu!...

Y li signava las cocas, com si entre aquells munts, alts y apretats, hi ende-
vinés quina era la seva.

Retentí la campana; pujà a l'altar mossen Josep per a rependre la missa; minvà l'aldarull del pati, persistent encare; estroncaren sas conversas els feligresos, reposant-se en llurs setis; y al dringar de nou la senyal se restablí la calma.

Vingué el *Paternoster*, l'*Agnus Dei*, imposant acte, reverenciat pel gentiu am beatífica compunció, tal com si llà d'en llà, a través de sa fantasia, hi ovirés, abatut, redoltada de boyras y enrogida pel sol, la mola del Calvari, erissada de Creus, clavat en una d'ellas el cos del Redemptor, d'aquell Jesús, ja fet grand, que morí per a redimir-nos; més, formigats de nou per la frisança a l'esclatar el *Dominus Vobiscum* d'abans de l'Evangelí, pronunciat per mossen Josep am sostinguda veu, s'apariaren per a l'eixida. L'*ita missa est* els sorprengué de sopte, y, après de rebre las benediccions y d'aplegar sas cocas, s'acollaren per a la repartió de neulas.

L'amo de Brugarolas, baladrejant desde l'entrada, els esverà tot-d'una.

—Mariona!... Ont é la Mariona?... Alo!... Apressa't!... Bat a somatent!... Apressa't, que ja s'atançan!...

—Columna?... Si el cor m'ho deya qu'ens torbarian la festa!...

—Tropa!... Sí!... Tropa!...

Mossen Josep, encasullat encare, deixà la sagristía a tot corre; la Poneta, qu'amoixava las tórtoras, enlayrant son braç y parant-las la gabia, en tant en fon, encarranquinat am l'apaga-llums, las empaytava sens sossego, se sentí presa d'un desmay; lo Gilet, que s'aferrussava de neulas, embaucant als totxos am la camàndula del colom, s'esmunyí del pati a corre-cuyta; y el pa de la gent, jayos y quitxallas, moças y fadrins, bovers y pastors, embaraçats am llurs fatos uns, aferrats a sas cocas els més, a peu o a cavall, arrebossadas ellas am sas caputxas, abrigallats ells am sas mantas, xisclant o flestomant, enquimerats per la sorpresa, es desbandaren enllà, rabents, adalerats, en endiastrada furia, com retuts pel torb o escapant d'un terra-trèmol. L'expulsió

dels mercaders, que remembrà mossen Josep a l'apropar-se a l'entrada, s'anà convertint en la fugida d'Egipte. Lo meteix qu'un convoy empaytat al fer un alto!

Y entant s'esquitllavan esgarriats, gayre be fonedijos, empenyuts sens repòs pel—*Correu-cuyteu, correu-cuyteu!*—de la Mariona, qu'hi batia am presas, els espinguets dels clarins, avinentant a la columna, fendian l'ayre, ferms, vibrants, fins a ressonar entorn del meteix pati.

(Seguirà)

JOAN PONS Y MASSAVEU

NOTAS DE PER AQUÍ

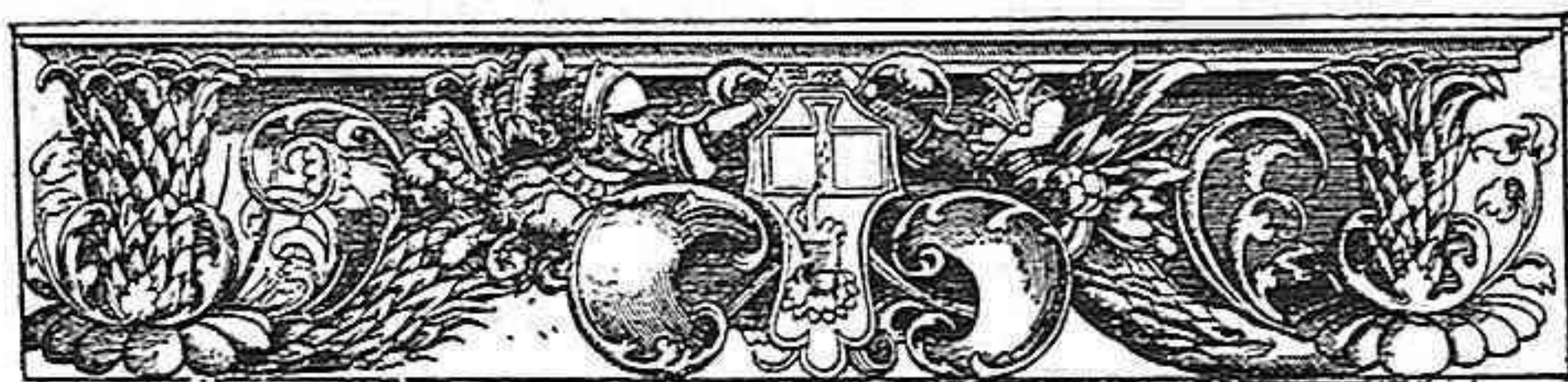
PER MARIANO FOIX

ENTRE MARIT Y MULLER

ELLA.— Trobas que hi trigat? Dós, fill meu, ving de passejar am la mamà.

ELL.— Am ta mare, dius? Si fa més de dugas horas que t'està esperant aquí casa!

L'ILLA DE MENORCA

DE les illes Balears és Menorca, si no la més petita, per cert la menys privilegiada: molta roca, poca terra fèrtil, ninguna montanya de resguardar-la dels vents del nord e del mitjorn, qui tot ho desseguen e fan enfora la pluja. Fonts no n'hi hà, ni rius: del cel devalla l'aygue, am prou parcimonia, conservada dins cisternes e aijups. Alguns pous molt pregons no basten per a abeurar la gent en temps de llarga sequedat. Anys hi hà en que les besties moren de fam per falta de pastura, e de sed perquè no plou.

En cambi, després de ploure, muda l'aspecte del camp, e basta una ruixada per vestir-lo de verd en l'espai d'algunes hores. Però si és pluja de tempestat, acompanyada de trons e llamps, el torrent qui devalla cap a la mar s'enduu la terra prima, e, rentats els camps, queden més aixuts que banyats.

Diu un escriptor antig qu'en Egipte no mira a dalt el llaurador, perquè no falta may humitat del riu e de la rosada. Al pagès menorquí tot al revés: d'amunt li ve l'esperança o dels nuvolats s'alegra, e content està si té sahó, vol dir, si pod llaurar, reblanida la crosta.

Si queda seca la campanya per falta de sahó, en cambi l'humitat de la pluja dura prou, conservada en els foradets del rocam e preservada així del vent. Vista de prop, la major part de la terra de sembradura pareix un escumador: tot són clotets plens de llavor, d'ont arrancaràn les espigues.

Abres n'hi hà pocs e no de molt alta estatura: alzines, pins, ginestes, olive-res, ullastres, inclinats aquèts cap al mitjorn e fugint el fred alè de la tramontana, vent dolentíssim e d'espantosa renou. Fòra de les herbes de past e d'algunes plantes d'engreixar el bestiar, importades d'Algeria, no és gayre variada la vegetació: espàrregs bords, romagueres, abatzers, mates de llentrisca per tot e a la vora dels camins, fregoles e arbosers en el bosc, poques canyes e infínides caramuixes.

En suma, no resplandeix el paisatge, apesar del sol lluent e de la cinta blava de mar: cara de terra honrada, però pobre. Fòra d'alguns plans bastant fèrtils, dividits per canalets que diuen *siquies*, tot són roques e pedreny. Els camps e campets semblan un jog de dames: pasturen les besties dins tancats o tanques, rodades de parets de pedra seca, passant de l'ún a l'altre per portells o barreres. De cada part del camí públic, les parets, més altes, solen ser tapiades, o cobertes per demunt de guix emblanquinat.

Torongers e llimoneres no creixen fòra dels valls, ben resguardats del vent e tancats de tapias molt altes. Abres de fruita no n'hi hà tampoc fòra de les vinyes: pomes, peres, prunes, cireres, préssegs, melocotons, albercocs, nesples e magranes, abunden e no són inferiors als rahims. Noguers, més rars d'ençà qu'es cultiven les ametles.

La vegetació dels horts, dels vergers e de les vinyes fa la primavera molt florida, además de les flors e floretes del camp.

De les cereals, blat, ordi e xivada, no falten tampoc en les bones anyades, qui són les ben regades per la pluja. El blat d'India sol creixe en els plans sembrats de sindries, melons e carabasses. La carn, d'excellent gust, principalment la de bou o de moltó, e molt gustosa també la de porc. La llet, molt rica; mantega e formatge, de lo millor. En aquét punt, com per la netedat, pod comparar-se Menorca a la Holanda. La mel, principalment la fina de card o de romaní, no tenia igual antes d'introduhir-se en la illa les plantes de pastura, trebol e altres, qui fan una mel molt comuna.

Prou bo era el vi de la terra antes de les malalties destructores dels ceps e de les parres. Molt pobre havia de ser el jornalier o el menestral que no tingués sa vinyeta o un trocet de terra per sembrar patates, tomatigs, alcaixofes o llegums. En temps dels inglesos o dels catalans no hi havia pobres d'anar a demanar almoyna; però quand vengué la miseria amb els espanyols e les males anyades, no bastant la terra a nodrir tots els habitants, va començar l'emigració al continent vehí, e de preferencia a l'Amèrica espanyola, a les Antilles, e a les possessions franceses d'Alger, Oran e Constantina. Passen de dèu mil els menorquins qui viuen fòra de Menorca, contant l'illa poc més o menys de trenta mil ànimes.

Ben temperat és el clima, perquè la furia dels vents freds e calents perd sa força gracies a l'ayre saludable del mar, moderador de la savia de l'hivern e de la canícula. La cinta del Mediterrani, més blava qu'el cel blau, és un encant per a la vista; e, per més que sien presoners de l'aygue salada, la major part dels menorquins no surten de sa presó a corre món sens sentir ganas de tornar-hi, lo meteix qu'Ulyses preferint, a la vida regalada que li fehia la ninfa Calypso e a l'immortalitat que li prometia, el delit de reveure el fum del fument de cà-seva. Be diu el proverbí menorquí: «Caseta mia, per pobre que sia». Fills té Menorca qui li han cobrat tant pregón afecte com el qui tenia aquell a la seva Itaca. Illes e montanyes solen inspirar amor ardent de la terra. Pobreta és la Balear menor, però patria de gent honrada e treballadora, de bons costums e de sanes tradicions, amiga del progrés e de la llibertat.

Mirada de dalt la montanya del Toro, del terrat del convent que tenien allí els frares Agustins, l'illa pareix molt reduhida, e és més lo qu'es veu de mar que de terra. Però aquella roqueta que s'alça en mitj de les aygues és la patria natural, el breçol dels avis e lur sepulcre, e de més de sis segles ençà la conqueriren els reys d'Aragó, comtes de Barcelona, poblant-la de catalans. Casi tot-hom té nom català, fòra d'alguns descendents de jueus e genovesos qui seguien als conqueridors. Conten qu'una part de la noblesa ve d'aquells traficants qui a baix preu compraren les terres qu'el rey n'Anfós donà com recompensa als cavallers companys.

La millor relació de la conquesta, diguen lo que vullen, és la recullida per en Peremiquel Carbonell en la compilació de sa preciosa crònica.

No han faltat historiayres a Menorca. Fòra dels inglesos e francesos, tres fills seus li han pagat tribut de pietat filial en aquêt segle: en Ramis, n'Oleo e en Riudavets, compiladors pacients e diligentíssims qui han preparat la tasca a l'abreviador de l'història menorquina, fàcil de caber en un tomet petit com el meteix assumpto.

No fa molts anys que la vida dels menorquins era patriarcal, e encare avuy, fòra dels ambiciosos de fortuna e honors, la major part dels habitants són gent senzilla e feynera, de singular sobrietat; e de sí prou pacífica. Les baralles de bevedors e mariners, en dies de feste, no van més allà de punyades, a la manera dels inglesos. Les ganivetades dels espanyols no són de moda en la illa, per més que la tropa de la Península hage contribuït a la corrupció dels costums pel mal exemple.

La salut pública seria regular e conforme al clima e al temperament aixut dels naturals si no obressin en sentit contrari dues causes permanents: la misèria e l'ignorancia dels preceptes de l'higiene. De la misèria neixen diferents afeccions cròniques per falta de nutrició suficient. De les dones, moltes són cloròtiques, vol dir de sang pobre, e dels homens, no pocs van tísics. Malalties del ventrell no en falten. De les passions desenfrenades són víctimes molts de joves, entre quinze e vinticin anys. El remey seria casar la joventut sens consumir-la en tant d'anys de festejar. Grand mortalitat d'infants, sia per insuficiencia, sia per abundancia d'aliments, e les més vegades per inexperiencia de mares e dides, qui no saben com s'hàn de cuydar les criatures.

Una particularitat propria de la terra és la netedat casi holandesa dels carrers, de les cases e de les persones; però no cal fiar-se a les apariencies. No basta rentar, fregar, emblanquinar, nedejar els utensilis de la cuyna e els mobles de la sala, de manera que s'hi puguin mirar de tant nèts e lluhents que són: cal recordar la comparació evangèlica dels hipòcrites als sepulcres emblanquinats, nèts e blancs per defora, mentres que de dins obra la corrupció pudenta. Be és veritat que tota la culpa no la tenen els naturals: falta l'aygue corrent e clara; falten els banys.

No basten les cisternes, no són molts els pous, ademés que l'aygue crua dels pous no té la propietat de l'aygue corrent de font o de riu, qui és sana, lleugera, cou les llegums e fon el sabó.

Per a nedejar enterament la roba bruta és precís passar bugada. Són famoses les bugaderes de Menorca, e moltes les dones de l'ofici. La roba blanca dóna goig a la vista e fa olor de netedat.

Un altre inconvenient, e no de poca conseqüencia, és la mala disposició d'aquells llocs secrets qui en ciutats grans, com Tolon e Marsella, són espesses vegades ocasió de peste. Ventura que la major part de les cases tenen hort, e el clot del fems és el receptacle de totes les immundicies. D'allí e dels estables surten eixams de mosques insufribles en temps calent. Mentres no es perfeccioni aquell sistema no desapareixeràn les malalties infeccioses e contagioses, produhides de la corrupció de l'ayre e de l'aygue, infectats dels meteixos qui respiren e beuen, pus ja sabem que la fàbrica de pestilencia és obra de l'home més que de la naturalesa.

No són poques les cases de Menorca qui tenen les cisternes masse prop de l'escusat, e no hi hà ciment ni traspol qui pugui preservar l'aygue de les infiltracions, sobretot si no és corrent. És molt de considerar la posició e la dis-

tancia de les cisternes e de les latrines. Ensenya l'experiencia que l'aygue corrent dels cementiris avall basta per corrompre la salut de la ciutat o del barri o qui la beu, e així és que dels difunts soterrats hi pod venir la mort als vivents. Encare que no poc s'hagi modificat de lo més imperfet, no és poc lo qui està per modificar-se.

Precís és regoneixe que respecte de la sanitat privada e pública molt més han après els menorquins dels inglesos e francesos que dels espanyols. Espanya, en coses de netedat, no té reputació ben fundada, ni tampoc la mereix, segons lo que resa l'història. Engegats jueus e moros, be es pod dir qu'Espanya tingué por de l'aygue, fòra la del baptisme; e tanta era ella que diferents malalties del cutis creixien e multiplicaven per falta de banys; ni tampoc s'atrevien a ordenar-los els metges, per temor de suspició de superstició oriental, sobretot si eren conversos o cristians nous.

Avuy die ha pres prou extensió la costum dels banys d'aygue dolça, e en ningun temps han perdut sa bona reputació els banys de mar, e casi podem dir-ne s'en fa abús. La moda de donar-los als noys ja fa anys que dura. A vegades no són sens inconvenients, particularment en persones de nirvis flacs e reumàtiques; però també solen esser útils a les criatures de sang pobre e als qui pateixen flaqueza dels òssos e inflament de les glàndules del coll. Diu un poeta greg que de totas impuretats nedeja l'aygue marina. És ver que no li falten principis reconstituents ademés de la sal.

De les poblacions de l'illa, tres són marítimes: Mahó, Ciutadella, viles principals, situades una a llevant, l'altre a ponent, e Fornells, tota poblada de pescadors. Les altres, més adintre de les terres: Alaó, Mercadal, Mitjorn e Ferreries. Sant Climent e Sant Lluís són dos poblets bastant bonics del terme de Mahó. Una població petita és la dels Horts de Casabonell, al peu de la montanya central del Toro, no gayre enfora de Mercadal.

Estes dues poblacions són les menys sanes per sa situació en la vall e la conseqüent humitat e dolentia de les aygues: terra clàssica de les males febres intermitents, tercianes e quartanes, e d'aquella caquexia mortal qui ve a ser una febre continua, acompanyada d'una hipertrofia e pregona alteració de la melça. Malalts d'esta categoria són tots condemnats a morir consumits o hidròpics si no muden a temps la residència. Per preservar-se d'aquella afecció endèmica no hi hà més qu'un remey: no beure aygue si no bullida, no sortir de casa si no ja alçat d'estona e antes de post el sol; però no és fàcil viure així pagesos e gent pobre del camp. Resulta que molts d'ells tenen la panxa tota plena de la melça, e, cremats de sed, beuen e més beuen, e va creixent el mal, a no determinar-se el pacient a pendre cada die dos o tres botils d'aygue de claus rovellats, pus així la solen preparar, encare que sia millor la de càl ferrer, com ja ho sabien els metges antics, e així també té nom aygue ferrada.

Am l'aygue pura creix la melça, e minva am la de ferro. Veritat confirmada de l'experiencia, mare de la medecina, e de molt fàcil aplicació en tot temps e llocs. Per açò la posam aquí, com a cosa certa. No són tant econòmics ni tenen igual eficacia els potingos de cà l'apotecari, ni tampoc basta la quina, suposat que sia bona, per curar aquella peste de Menorca.

Prou ho sabien els frares Agustins del convent del Toro. Dins una capella de l'iglesia, a la mà esquerra del qui entra, un clot hi hà molt ample e bastant pregón de la terra que trehian d'allí els malalts incurables, persuadint-los la

devoció qu'un pessig d'aquella pols sagrada dins d'un got d'aygue, beguda en dijú, podia fer miracles. El remey consisteix en seguir la natura: menjant aliments de sustancia, bevent bon vi emerat amb aygue de ferro, e bullida si no és del tot pura, evitant l'humitat e vestint-se de llana.

Uns quants abullons per donar carrera a l'aygue no corrent e algunes vies obertes a l'ayre pur de la montanya ferien el miracle que debades demanava la fe a Mare de Déu del Toro, així anomenada perquè, segons la llegenda, un brau va descobrir aquella imatge venerada en tota l'illa, e algú tant abandonada avuy die. Aquells frares de la montanya, com qu'eren propietaris d'unes possessions de bones rendes, no passaven mala vida. Un capellà qu'el bisbe havia desterrat al seu convent contava així la bulla dels religiosos en el refetó el die de la festa de Sant Agustí: *In principio tacebant, in medio cœperunt loqui, in fine loquebantur variis linguis*, com els apòstols. Bon llatí era ell, e mellor observador.

Densians no hi hà frares ha mudat l'estat sanitari e no és poc lo que s'ha fet per millorar-lo; però no queda tot acabat. Ja ho comprenen les gentes dels valls o barrancs que la vida sana dependeix de les influencies externes: ayre, sol, aliments, vestits e habitacions. Ja avancen, però molt a poc a poc. De quelcom han servit les escoles públiques de noys e noyes, e encare serien més útils si propagava la pública ensenyança les veritats necessaries. Com totes les coses d'aquét món vulguin experiència, és precis aprendre a viure als qui no saben les condicions de la vida. No basta la tradició sola, ademés que sol esser dolenta ont impera l'ignorancia. D'una persona de poques llums o molt atrassada solen dir a Menorca qu'és del barranc d'en Fideu, com si diguessin que no sab res, qu'es un bàrbaro.

Bona part de la gent treballadora viu en el camp, e no van a la vila sinó diumenge o die de festa marcada. Senyors de llog n'hi hà pocs, e és de sentir, perquè del propietari meteix ve la mellor cultura, e no hi hà més amo qu'el que posseeix la terra. A Menorca casi tots els propietaris tenen un pagès qui habita la possessió, cultiva la terra e pren la seva part dels productes, regularment la meitat.

Si és important la possessió no falta casat pel propietari quand vol passar en el camp una temporada, segons s'acostuma entrada la primavera o a principis de l'estiu. Alguns casats són de molta comoditat, e no falten de capella per excusar a la familia del senyor d'anar a oir missa a la vila.

Llogarets o llogs petits prou n'hi hà, e algunes casetes ont viuen casolans, dedicats al cultiu dels vespers e abres de fruita. També sol haver-hi vinyes grands e ben plantades, qui tenen en mitj, o acostada a la pared, la torre emblanquinada, ont deposita ses eynes el vinyorol e descansa del seu treball. Vinya sense torre no és tant fàcil de guardar, diu el proverbi oriental.

En les propietats petites l'únic edifici és un bover, o estable pel bestiar, contre el mal temps o la desmasiada calor. En un país de tant pocs abres e tantes tanques s'alegra la vista al descobrir les cases dels pagesos, e particularment les de terrats e porxo. Casi totes són blanques com la neu, e ressalta més la blancor per les persianes vermelles o verdes.

En altre temps cotxos e carruatges no n'hi havia cap, e no eren de moda perquè no eren bons els camps, masse estrets o d'un pis tant dolent que no hi podia passar la gent sinó a peu o colcant. Les noves carreteres permeten a la

gent acomodada de viatjar, rodant lo meteix que per la que feren els inglesos de Mahó a Ciutadella, passant prop d'Alaó, en mitj de Mercadal, e devant Ferreries. Però fòra de les diligencies, carros e carrets e carruatges de senyors, encare s'usen traginers (*arrieros* que diuen a Castella), e no són pocs els colcadors de besties: alguns cavalls, matxos e mules arreu, e sobretot ases e someres.

La gent del camp, facultada els diumenges e dies de feste per anar a la vila e tornar-s'en al llog: l'amo a cavall o a matxo, la madona dalt l'ase, e a les anques els noys, no sempre en selle ni albarde: n'hi hà molts qui viatjen en matxos o ases ensellats de bast e basses, e portant als noys de cada costat.

La somera sol esser cavalleria molt mansa e pacífica, com que colcant aixís entrà Jesu-Crist a Jerusalem, acompanyat de tanta gent portant palmes e rams, la mare seguida del ruquet. Diu la cançó de cantar-se als nins:

Arri, arri, somereta,
anerem a Sant Billoch,
a veure na Joaneta,
qui fa coques amb arrop.

E una altre cançoneta diu així:

L'amu en Pere,
alçau bandere,
vos qui tant haú corregut:
hau gunyat una sumera,
qui cada any vos fa un ruc.

Regularment el senyor qui no usa cavall o matxo sol tenir un ase bo en l'estable, e així dels metges qui visiten fòra de la vila, si, no van en cotxo, com fan alguns d'uns quants anys ençà. Un bon ase no costa menys qu'un cavallet o un matxo. La cria d'esta casta de besties és una mina pels pagesos. No hi hà animal més bonic qu'un ruquet; però de maltractar els ases prové la decadencia de la raça, e de no saber cuydar-los naixen les nafres. Prou ho saben els ases dels caraboners e altre gent de males entranyes e igual reputació, e les besties de lloguer.

Falta allí una lley protectora dels animals, tant de pèl com de ploma.

Menorca és terra de caçadors; però ja fa anys que va acabant-se la caça, perquè no hi hà prou vigilancia en el camp, e així és que la destrucció dels nius e de les cries ha despoblat la terra menorquina dels enemics naturals de les urugues, vermes, corcs, llagostes e altre gent menuda, destructora de les plantes dels vergers, de la vinya, dels arbres e de la fruita.

En la comedia d'Aristòfanes titolada *Els aucells*, un chor de la gent alada canta en cobles líriques d'una poesia incomparable els benefets de tantes especies qui canten e encanten la natura, nedejant la vegetació dels rosegadors que la destrueixen. Als aucells pertany la policia e sanitat dels camps. Això deuria ensenyar-se en les escoles, principalment en temps de primavera, quand l'epidemia d'anar a caçar e traure nius desperta en els noys l'instint dolent de la destrucció.

D'aquesta mala habitud, e del caçar en temps prohibit o per medis qui s'haurien de prohibir, resulta que la caça és un mito en aquella illa. Els mètxos conills s'han fet molt raras: els qui fugen dels caus no poden fugir de la fura, amagant-se en els caus més pregons.

Basta per avuy. Ja tornarem a parlar de Menorca en les memories de l'infantesa.

J. M. GUARDIA

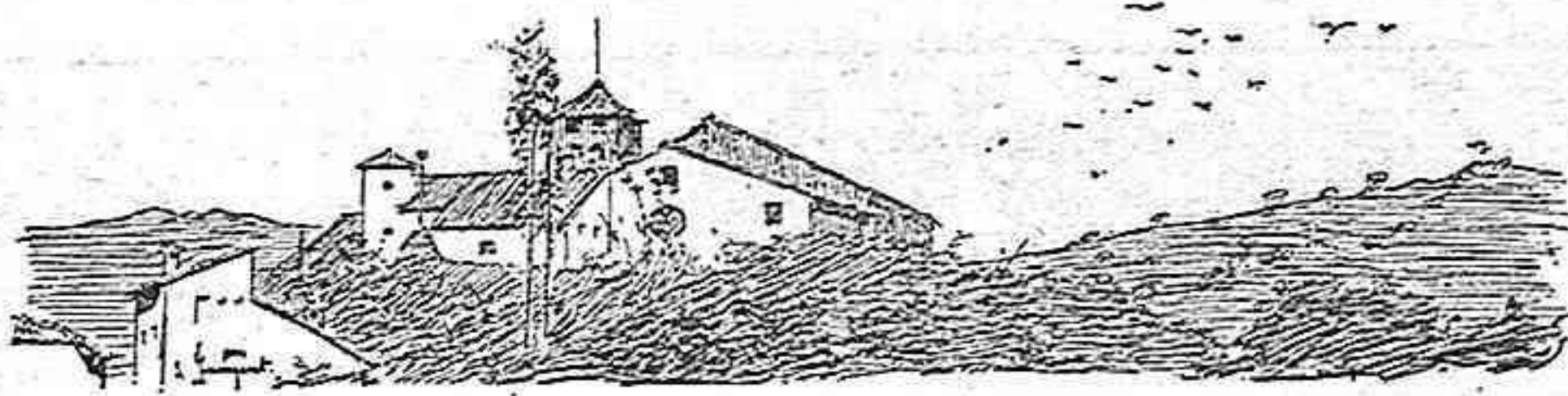
Demanda de Mossen Ausias March
a Joan Moreno

(Inèdita)

Ab molta raho me desenamore,
car tot lo del mon trob desagradable;
la mia edat no veig delitable,
e ja lo meu cor a Deu l'empenyore.
Mas yo'm maravell del jove affable
Moreno Joan que tinga fort Torre
al combat d'amor que dins l'ome corre,
prech vos me digau si cast o amable.

[Del cod. M. 271 de la Biblioteca Nacional,
Madrid. Sig. XV]

L'AVI

Al raig escàs qu'el sol d'hivern envia,
segut fora el portal de la masia,
va un vell barbotegant:

— Què hi faig al món si ja per res serveixo?...
Per donà un pas, Déu sab lo que pateixo...
Després... casat el grand...—

De cop, son fill, tocant-lo per darrera,

— Pare!—li diu am cara riallera,—

Un noy!... Pot ha anat be!—

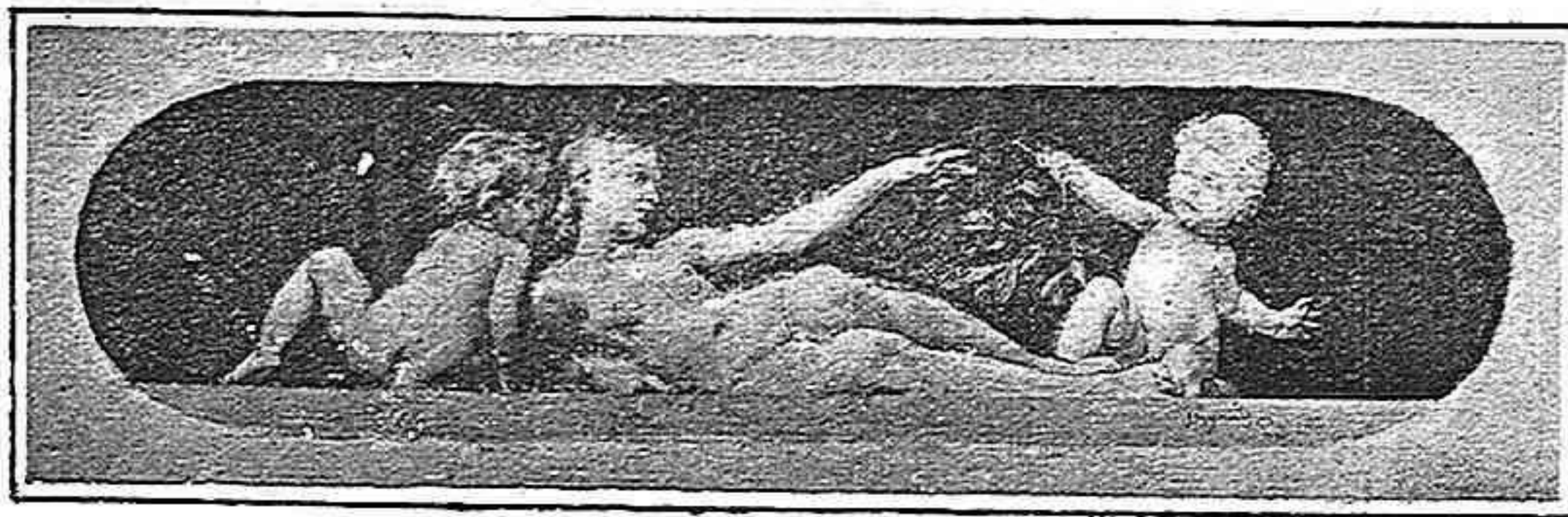
Y el vell, anant-se alçant, am veu plorosa:

—Encare pug ser bo p'alguna cosa...

Anem... Jo el breçaré.

E. Guanyabens

NOVENA EXPOSICIÓ EXTRAORDINARIA

DE CAN PARÉS

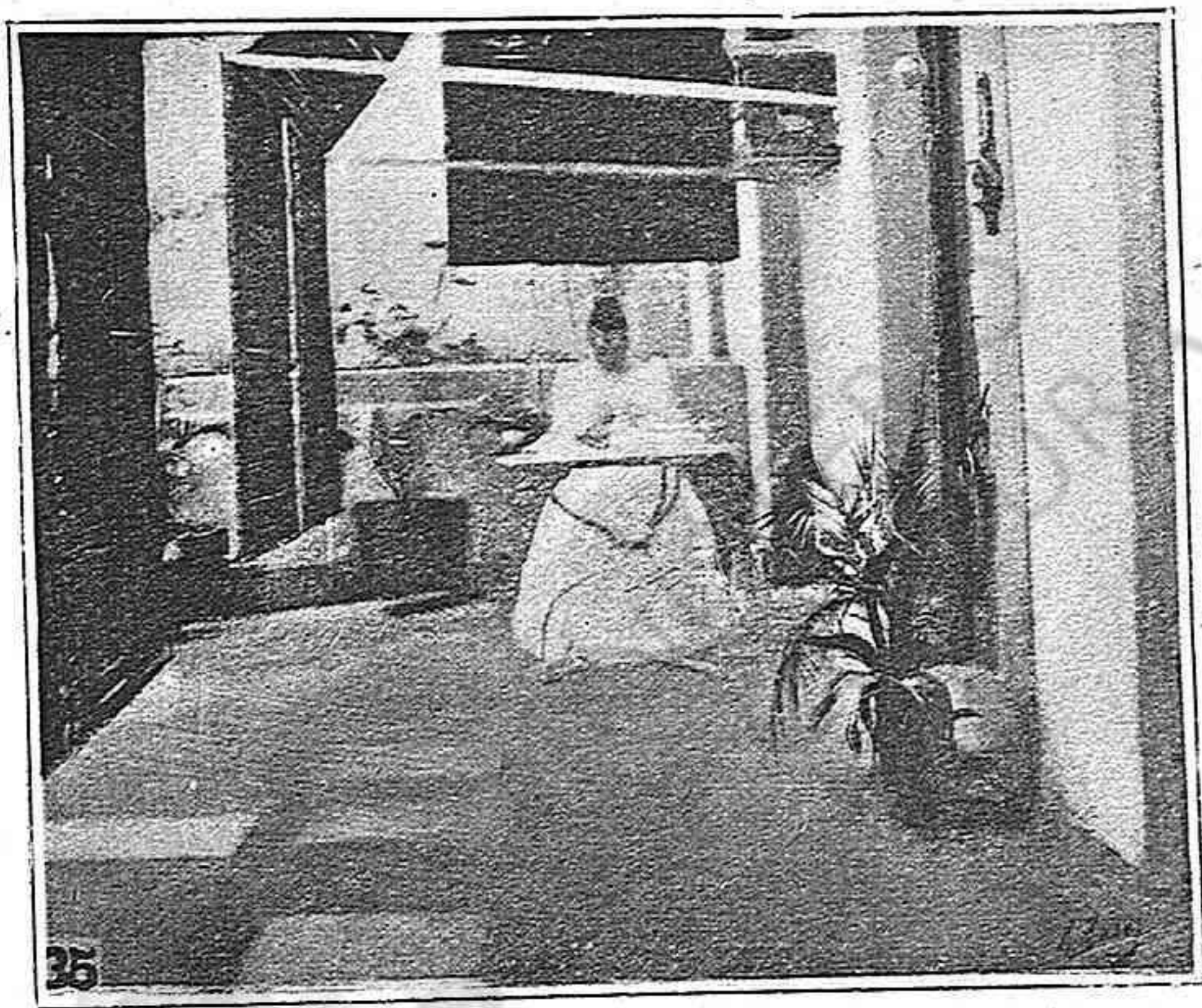
ASIBÉ tots els nostros artistes, y fins alguns de forasters, han acudit, com sempre, amatents amb un *specimen* de la seva usual producció per formar aquêt mostruari de fi d'any qu'el Sr. Parés anomena *Exposició Extraordinaria*.

És d'allò més curiós contemplar com en un dia determinat s'ajuntan en amistós consorci las més antitéticas d'aqueixas fisonomías artísticas qu'han arribat a ser-nos familiars a copia de veure-las alternar semmanalment en el saló del carrer d'en Petritxol.

Els paradisos mallorquins de l'Oneille y el cementiri rural d'en Soler de las Casas; la posta de sol de l'Urgell, més aclarida que de costum, y els borratxos d'en Graner, més petits que d'ordinari; las notas grises d'en Sans y las tacas rutilants d'en Larraga; las herbajadoras d'en Pinós, més retalladas qu'abans, y las praderas d'en Domenge, de verd tendríssim, com sempre; els paisos de menjador d'en Marquès y el bosc de coloraynas de l'Armet; la capritxosa figura *Descanso*, de l'elegant Tamburini, y l'*Americana* de taller del traçut Masriera; un preciós cap d'estudi d'en Feliu y uns nens molt fluixos d'en Cabrera-Cantó; el sòlid *Ordenanza* d'en Ribera, de color absolut en cada fragment, y las llampantas figuras d'en Fabrés, de factura miniada y femenina; els estudis de nu d'en Brull, delicats y serios, y els militars d'en Cusachs, respallats y nítids; el pastor dels *Pirineus* d'en Baixeras, sobre un fondo de boyra magnífic, y l'escena amorosa d'en Barrau, sentida y justa; el *Mitj-dia a Sitges* d'en Meifrèn, que va pel bon camí, y els *Voltants de Vichy* d'en Josep Masriera, prodigi de veritat y de poesía; l'arbreda frondosa d'en Galvey y la nota assoleyada d'en Roig y Soler...

La primera estació que fa el devot *amateur* és devant del quadro maravel·lós d'en Ramon Casas, perquè, en efecte, la cosa es mereix be la devoció. Si prescindim de la figura, que certament és poc *feta* (no dig *acabada*, qu'és quelcom diferent), ja qu'els objectes que cauen en el meteix terme són bona cosa més construïts que no pas aquella, deu proclamar-se aquêt quadro com

un *chef-d'œuvre* dintre aquêt gènere, que, si valgués a fer frases, s'en podria dir d'*interiors a l'aire lliure*. Com percepció de termes, difusió de llum, justesa de perspectiva, plenitud d'ambient, calitat de medi y accessoris, creg qu'en Casas ha tocat a la meta de las perfeccions de tècnica possibles. La vista reposa complaguda en la nacrada claritat que, passant pels intersticis de

las persianas, illumina am dolçura aquell *Pati*, de gammas claras, delicada nota de color que per la suavitat de tons y finesa d'execució resulta encisadora, y, ademés, precisa, justíssima, per la seva simplicitat y consistència.

Però, per estusiasta qu'un sigui d'aquest aspecte de l'art modern; per més qu'un vegi que la majoria dels nostros artistas estàn ben lluny encare d'entrar (cada hú dintre el seu temperament) en aquêts nous indrets de l'ingenuitat y serietat artísticas, voldrà dir això que ja ens hem de donar per contents y satisfets am l'actual estat de la pintura que tant be representan a la nostra terra en Casas y en Rusiñol? No hi hà més camp per corre dintre els dominis illimitats e indefinits de l'art? És que no hem d'aspirar a cap altra cosa més complexa, més poderosa, més interessant? Jo estig que sí. Perquè, si l'objecte de l'art és la realitat, també ho serà la realitat am moviment y amb acció. Per excellent qu'es trobi lo natural y just, més s'hi trobarà encare si s'hi afegeix lo expressiu y característic. Proclamar com únic tema lo sensorial y estàtic és mutilar ridículament l'integritat de la vida universal, que, ademés dels aspectes immanents dels medis exteriors, compta am la realitat pensant y emocional: l'home, la societat.

Encare que són ben clars entre els nostros artistes els que van pel camí de l'acció, de l'expressió y del sentiment, no manca qui fa amb èxit tentativas en aquêt sentit, com el meteix artista de qui parlo, amb el retrato d'en Vidie-lla. En Casas ens presenta l'eminent mestre en plena acció, devant del piano, las mans a las teclas, l'aire concentrat, serena y gravement abstret en l'interpretació d'una pàgina musical.

Més el pintor que sobre tots ens ha ofert un veritable quadro de vida humana és, sens dupte, en Llimona, amb el titulat *Viuda*, qu'és un altre

clou de la Galeria Parés. Quand per primera vegada vaig visitar l'exposició actual, una munió de gent s'apilotava, adelarada y curiosa, devant la referida tela, collocada al bell mitj de la testera del saló. La veritat... vaig creure qu'és tractava d'algún *mosqueter* de coraça lluenta y calças carmesinas, o d'un *flamenc* de roba de vellut y mitjas de seda; però no: res d'això: m'equivocava de mitj a mitj. Aquells curiosos no s'entretenian am cap *guerrero* esmaltat ni am cap nina de porcellana, no: aquell públic contemplava commogut una escena íntima de la vida real. Era la ferum de drama humà la qu'arrastrava el cor de la multitud cap an aquella dona endolada que, abandonant per un moment la màquina de cusir que li ajuda a guanyar las queixaladas, s'assenta adolorida a un cap del sofà ont reposa, pod-ser emmalaltit, el fillet del seu cor, orfe de pare.

Ah! Yo estig ben convençut de que quand a la veritat sab l'artista, el verdader artista, barrejar-hi un trocet de cor, sempre hi hà algú que se n'ado-

na, algú qu'es detura, boy exclamant:—Aquí fan obra palpitant y viva. Això ya no són modelas vestidas am trajo de capritxo, ni senyoras disfressadas d'americana, sinó gent de debò que sent y fa sentir; això ya no són poses convencionals, sinó actituts de dolor y de congoixa; això ya no és pintar per decorar salons, sinó pintar per produhir emoció!

De todas las obras que coneixem d'en Llimona, aquesta fora, sens dupte, la més indicada per servir d'exemple gràfic de lo molt lluny qu'es pod arribar seguint las corrents avuy dominants, si l'execució d'aquêt quadret correspongués del tot a l'excellencia del pensament. Per desgracia no és aixís. Molt s'en manca perquè la tècnica estigui a nivell de la genial concepció; puix si el medi (per cert massa conegut) està tractat de mà mestre, no es pod dir lo meteix de la figura, en particular per lo que toca a las carns, visiblement duras, encatronadas, sense calitat, y, per més desditxa, modeladas am negre d'un modo llastimós.

Més, am tot y això, l'obra és interessant a no puguer més, en primer llog perquè acusa a una alta personalitat artística (qu'aquesta vegada refusa am molt bon sentit transcendentalismes d'assumpto y objectivismes massa absorvents) y després perquè ens anuncia ben alt y ben clar que ya tenim algú qu'es decideix a fer VIDA en llog de fer monada y *bibelot*.

Més, per fortuna, no és pas aquêt sol l'artista qu'a la nostra terra es preocupa abans que tot de la vida, de l'home, de la societat: ún n'hi hà que, dotat de nervut temperament, decidida vocació y observació finíssima, ha lograt crear un petit món am la punta d'un llapiç, si no elegant y lleuger, vigorós y original.

No em penso dir cap cosa nova ni fer cap descobriment a l'afirmar qu'en Marian Foix és, d'entre tots els artistes, el qu'am més intensitat y extensió ha reproduhit la societat barcelonina del nostros dias.

Aixís s'explica que devant de las coleccions que l'autor de la *La nostra gent* ha dut a càr Parés s'hi aboqui constantment tot aquêt públic que, com en un mirall, es veu reflexat en aquells dibuixos que tant grand part contenen de la seva fisonomia, caràcter, expressió, idiosincrasia.

Tant al contemplar aquestas viventas escenas del nostro medi social com sempre que fullejo l'obra immensa dels dibuixants costumistas contemporanis, Raffaelli y Renouard, Herburger y Reinicke, Kaldecott y Du Murier, etc., etc., se m'acud preguntar-me lo meteix:—Que no podria ser que la representació plàstica de la societat del nostro temps (d'aquêt temps qu'a tots ens empayta am la ràpida successió d'infinitas modalitats) fos més aviat patrimoni del dibuix, fàcil de produhir, que no pas de la pintura, de lenta elaboració, y, per lo tant, poc hàbil per dar-nos a l'hora els múltiples aspectes de la vida, que requereixen febrosa variabilitat? Si lo pictòric és imprescindible per dar l'impressió dels medis exteriors, que demanan més color que linias precisas, no pod ser el dibuix lo més apropòsit per suggerir-nos el moviment y l'expressió humanas, que reclaman més la linia qu'el colorit?—És difícil l'afirmació.

Més en una època com la d'are, en que tots els gèneros literaris van quedant més o menos acaparats per la novela, per ser aquesta forma la qu'am més intensitat y amplitud arriba a reproduhir las societats modernas, no és del tot aventurat pensar qu'el dibuix (aquêt dibuix tant desdenyat, am tot y venir a ser com el punt de coincidencia entre la plàstica y la literatura) vingui a ocu-

par el llog que de dret li pertoca com a complement gràfic del poema novel·lesc (1).

J' vols dir, Roseta, qu' el grand de la Filosa no es una mica massa llarch de dits?

Sigui lo qu'es vulgui de tot això, cal sempre recordar que Balzac, aquell gegantesc creador de vida social, considerant a Gavarni com a un comentar i col·laborador de la seva obra colossal, l'anomenava *mon auxiliaire*.

RAIMOND CASELLAS DOU

(1) No em refereixo a l'illustració del llibre, sinó al dibuix que d'un modo individual reflexi directament una societat y una època.

BIBLIOGRAFIA

ESTUDIS DE REGIONALISME.—GERARQUÍA Y DESCENTRALISACIÓ.—*Obra escrita en francès per A. POUCKET, extractada y traduhida per E. MOLINÉ Y BRASÉS.—Barcelona: Imp. La Catalana.—1891.*

Un fasc. de 16×12 cm. y 68 pàgs.

L'obra d'A. Pougnet no és, certament, ni moderna ni de grand volada. Am tot, prescindint d'alguns punts de veure en què l'autor se troba poc a satisfacció nostra per creure'ls falsos, conté un conjunt de principis acceptables, exposats am claretat y senzillesa, molt a propòsit per a popularisar-los. Això en el sentit de fer-se entendre fins pels que no s'han dedicat a estudis polítics y socials, qu'és l'objecte que persegueix l'extractador y traductor, Ernest Moliné. El sentit orgànic qu'ana-tomisa las parts del cos social, assignant-los funcions particulars propias, però relacionadas y condicionadas las unas a las altrás y presididas per l'unitat d'essencia del tot, és verdaderament notable en el llibre qu'ens ocupa. Cert talent pràctic en la manera d'exposar y visió sintètica al resumir, facilitan, ademés, la comprensió de las ideas y logran el convenciment sense esforços. Sens dupte, doncs, l'Ernest Moliné ha estat encertat al començar els seus *Estudis de regionalisme* am l'extracte y traducció de l'obra de Pougnet, perquè ha lograt esser metòdic y perspicaç al meteix temps. Lo primer, per donar a coneixe abans que tot els fonaments, els principis, qu'hàn d'informar el regionalisme (organiscació de las societats humanas, estat, nació y soberanía) com a manera llògica d'arribar a conclusions pràcticas; lo segón, escullint el text més convenient per a inculcar aquèts principis sense errors dogmàtics ni confusions, y sense grands esforços d'intelligencia.

Com qu'el pensament d'Ernest Moliné de fer cultura general y seria per a qu'el regionalisme es propagui en mèrits de sa propia virtualitat coincideix amb el de L'AVENÇ, no cal pas dir si ens plaurà que prossegueixi am l'èxit d'are la laboriosa tasca que s'ha imposat.—J. G.

LO SOMPNI DEN BERNAT METGE, *ab gran diligencia revist e ordenat. Afegida novament la historia de VALTER E DE LA PACIENT GRISELDA, per lo meteix Bernat Metge, arromançada.—Barcelona: Est. de Francisco Altes. M.DCCC.XCI.*

Un vol. de 11×8 cm. y VIII-264 pàgs., 4 pesetas.

El conegut bibliòfil Sr. Bulbena ha donat a l'estampa, fa alguns mesos, una nova reproducció del *Somni den Bernat Metge*, reunint-hi la traducció de la historia de Valter y Griselda, original del Petrarca.

Es llàstima que las qualitats y medis de que disposa l'editor no ho destini a la publicació d'obras inèdites (tantas en compta l'antiga literatura catalana que quedan manuscritas!), com ho han fet aquells de qui ell las copia, per exemple el Sr. Guardia y el Sr. Aguiló. Las d'amos senyors són bonas edicions: la del *Somni* d'en Guardia conté las variants de tres MSS., y la del *Valter y Griselda* de l'Aguiló és correctíssima. Per xò no ens sabem prou explicar a què ve l'edició del Sr. Bulbena, en la què ni hi hà la compulsació d'un nou MS., ni pod ser una edició popular pel llenguatge y puntuació.

L'editor Sr. Bulbena pretén explicar-se en un curt pròleg en llenguatge literari del sigle xiv, que té l'inconvenient de ser poc just y no gaire sentit, y quina ortografia desgraciadament se ressent d'influencia castellana.

Apart d'això, som deutors al Sr. Bulbena d'haver saborejat una vegada més l'obra d'en Bernat Metge, reunint en una sola las tres variants que dóna en Guardia.

LA REFORMA LINGÜÍSTICA (1)

La *b* d'*obtenir* sona com la *p* d'*optimisme*; la *g* de *regne*, com la *c* de *tècnic*; la *d* d'*admiro*, com la *t* d'*atmòsfera*. Formant sílaba amb la vocal anterior, las suaus (*b*, *g*, *d*) se pronuncian com las fortas corresponents (*p*, *c*, *t*). Es a dir, en sílaba inversa, en què no són possibles els sons suaus *b*, *g*, *d*, el so *p* pod venir representat per *p* y per *b*; el so *c*, per *c* y per *g*; el so *t*, per *t* y per *d*. Tot-hom escriu amb *p* *captar*, *inepte* y *cripta*, y amb *b* *abstracte*, *obtenir* y *subjecte*; amb *c* *delicte* y *acció*, y amb *g* *digne* y *fragment*; amb *t* *atmòsfera* y *atlàntic*, y amb *d* *administrar* y *advers*.

Las lletres *b*, *g*, *d* representan els sons *p*, *c*, *t* en una infinitat de paraulas, y aixís com s'escriu *adob* (pron. *adop*) amb *b* final, podrian escriure's amb *g* final *grog* y *llarg* (femení *groga*, *llarga*) y amb *d* final *fred* y *sord* (femení *freda*, *sorda*), pronunciant-se en aquestas paraulas la *g* *c*, com en *fragment*, y la *d* *t*, com en *advers*. No es fa aixís: en fi de paraula no s'escriu may *g*, no s'escriu may *d*: sempre *t*, sempre *c*, y la *c* seguida constantment d'una *h*. Tot escrivint-se *cop* y *adob*, tenint en compte el derivats *copet*, *adobar*, s'escriu amb *t* final (com *mort*, que fa el femení *morta*) *sord*, que fa el femení *sorda*, y es fan acabar amb *ch*, lo meteix *poc*, femení *poca*, que *grog*, femení *groga*. Per què no las hem d'emplear, la *d* y la *g* gutural finals? El seu empleu facilitaria el coneixement dels derivats, contribuiria a la claretat, y tot, sense dificultar per res la pronunciació ni introduhir cap convenció nova, tenint, com tenim en català, qu'els sons forts són ya representats per *b*, *g* o *d* en una infinitat de paraulas. Establerta la regla de pronunciació segons la qual en sílaba inversa las suaus (*b*, *g*, *d*) sonan fortas (*p*, *c*, *t*), quin inconvenient hi hà en emplear la *d* y la *g* gutural en fi de paraula, com s'hi emplea ya la *b*?

La dental final se representa sempre per *t*. Pronunciant-se en sílaba inversa la *d* *t* (*advers*), no seria millor escriure *sord* (*sourd*), *vuid* (*vide*), *perd*, *àcid*, *sòlid*, que *sort*, *vuit*, *pert*, *àcit*, *sòlit*? *Sord* y *vuid*, escrits amb *t*, no es distingeixen de *sort*, substantiu, y de *vuit*, numeral. Y escriure amb *t* *perd*, de *perdre*, y *àcid* y *sòlid*! Per què no *advers*?

La gutural final se representa sempre per *ch*. No seria una simplificació la supressió de l'*h* final, completament inútil? Quin servey fa en paraulas com *arc*, *blanc*, *artístic*, *òptic*? El *ch* final hauria de treure's de pertot, y allavoras apareixerian en fi de paraula la *c*, desempellegada, y la *g*: la *c* en paraulas com *xic*, *poc*, *suc*, *blanc*, *trenc*, *solc* y *arc*, y la *g* en paraulas com *antig*, *fog*, *feixug*, *fang*, *preng*, *absolg* y *llarg*. No és millor escriure *beg* (*je bois*), *rig* (*je ris*), *mog* (*je meus*), *sang*, *pròleg*, que *bech*, *rich* y *moch*, *sanch*, *pròlech*? *Beg*, *rig*, *mog*, escrits amb *ch*, no es distingeixen dels noms *bec*, *ric* y *moc*, escrits també amb *ch*. Y escriure amb *c* (*ch*) *sang* y *pròleg*! Per què no *digne*?

Rompem d'una vegada motllos inservibles. Per què sempre *t*? per què sempre *ch*? No es pot pas continuar escrivint *àcid* y *liquid* amb *t*, *sang* y *diàleg* amb *ch*, y *cònic* y *telegràfic* amb *h*. Nosaltros, desde are, usarem la *d* y la *g* gutural finals; de manera que la dental explosiva final (*t*) vindrà representada, en unas paraulas per *t* y en altrás per *d*, y la gutural (*c*), en unas per *c* y en altrás per *g*.

El *ch* final serà cambiat en *c* o en *g*, y els derivats (el femení en els noms) ens indicarán en quins mots s'hà d'escriure *c* y en quins *g*. En una paraula, escriurem amb *c* final els mots en els quals haviam ya suprimit l'*h* (L'AVENÇ, volum del 1891),

(1) Tenint en compte l'importancia que té per Catalunya el problema lingüístic que L'AVENÇ ha plantejat, obrim aquesta secció especial, ont, además d'explicar las reformas qu'anem successivament adoptant, ens ocuparem de las controversias qu'aquestas suscitin y del camí que vagin fent dintre del camp de la literatura catalana.

y escriurem am *g* els que fins are haviam escrit am *ch*. Vegi's l'article d'en Casas-Carbó sobre la gutural final, insertat en el número de desembre del 1890. La reforma proposada en aquest article, y acceptada desseguida per L'AVENÇ, és a dir, la supressió de l'*h* final en paraulas com *arc* y *poc*, es completará are am l'empleu de la *g* gutural en fi de paraula.

La *t* final serà cambiada en *d* en bon nombre de paraulas, com *fred*, *sòlid*, *esplèndit*, *verd*, *sord*, *cobard*, *perà*, *acud*. Els derivats ens donaràn l'ortografia del primitiu, y en els sufixos ens servirà de guía l'etimologia. Aixís, escriurem *sord* y *fort*, *amabilitat* y *solicitud*.

Pròximament publicarem una llista de las paraulas que, segons el nostro sistema ortogràfic, hán de ser escritas am *d* y *g* finals.—P. F.

Un digne parió de l'altro, el nou article que mossen Collell ens *endreça!* Es titula *Entesos*. El canonge ja sab' qu'el nostro sistema és propri dels *temps de llibertat*.

Perquè, per mossen Collell, de la *diatriba* de L'AVENÇ, lo més substanciós, el *pot de la confitura*, està en el pàrrato en el qual li dihem que no el volem per mestre perquè no considerem sinó las lliçons que tenen fonament científic; pàrrato disparat com *bolet de cerbatana*, en el qual se li ve a dir:—No sou cap autoritat. En temps de llibertat, deseu-vos.—Mossen Collell ha trobat el *pot de la confitura*: això són uns heretges... *entesos*. Are em sentiràn. Y el prebere, si a Deu plau, dedicarà una serie d'articles a provar l'inanitat y falta de consistencia del nou sistema ortogràfic propri dels temps de llibertat. Tot, fent completament cas omís del Sr. Massó, que desde el trípede d'una presumptuosa suficiencia, en llog de dar-li alguna rahó científica, *eructa una reconada de bilis*.

Rahó científica, quina volia que se li des? Escriu un article en el qual no ens fa cap objecció seria y vol que se li donguin rahons científicas. De què? De las nostras reformas? No n'hem fet cap que no hagi sigut explicada: no las hem pas d'explicar dugas vegadas. Y per defensar-las s'haurian pugut donar rahons científicas si se las hagués atacadas am rahons científicas, y res més poca solta que l'article de *La Veu de Catalunya*.

S'ens diu que venim a pertorbar una uniformitat ya quasi obtinguda; que la nostra campanya sols servirà per acabar d'*enmaranyar* la confusió que regna en la manera d'escriure en català; qu'enganyem a la gent; que tot ho fem per singularisar-nos; que lo nostro és un derivatiu qu'aflaqueix... Contestin-t-ho am rahons científicas tot això!

Nosaltros li fem veure qu'es contradiu; que falta a la veritat al començament del seu article; qu'en la seva prosa hi hà construccions detestables y taras ortogràficas a dojo; qu'escriure com ell fa no és cap *reconstituyent que vigorisi...* *Reconada de bilis!*

Mossen Collell *enrage*, y el seu llenguatge s'en ressent. El nostro sistema li feya l'efecte de que li havian *castrat* l'idioma català. Are el nostro sistema és una criatura esguerrada y setmesona, y en Massó és el *menor padre de todos* d'eixa criatura qu'ens ha surtit en forma de revolució ortogràfica, y tots nosaltros som deixebles que no tenim gens de corretja, y uns presumits, y uns *payassos*. Oh la *payassada* que perpetràrem en lo *Centre Excursionista!* Diu que li vam llegir el seu article en una forma indigna de gent que vol passar per seria y estudiosa: no vam fer més que llegir-lo am la pronunciació que requeria l'empleu de formas com *vigorisen*. Això sí: l'article, llegit amb aquesta pronunciació y recalcant els atacs sense solta qu'en ell s'ens dirigian, va tenir tot un èxit: va fer riure. Y per xò mossen Collell *enrage*.

Are vindrán els articles dedicats a provar l'inanitat y falta de consistencia del

nostro sistema. Per aquestos articles qu'are ens promet hauria hagut de començar mossen Collell y atacar científicament el nostre sistema, sense ficar-se a dir si era una provatura passatgera, o un capritxo personal, o un engany en què feyam caure fins autors genials, o un bizantinisme de cercar guinguetas ortogràfiques per matar el temps; y allavoras ni el *menor padre de todos* li hauria endreçat cap carta, ni nosaltros, deixebles presumits que tenim tant poca corretja, li hauriam llegit el seu article en el *Centre Excursionista*. En vista de lo qual, y de las *destemplanças* de L'AVENÇ, mossen Collell, tot indignat, exclama: «Crega 'l nostre colega que per est camí no hem de seguirlo.»

Bons propòsits. Perquè, la veritat, en articles de caràcter científic, com ho hân de ser els que, si Deu plau, s'ens endreçaràn, allò de parlar de *reconadas de bilis* no aniria gens be. Y *est* camí que no hà de seguir (Deu ho faci!) és el seu; el camí per ont se las va emprendre en el seu primer article y d'ont encare no ha sapigut apartar-se en el segón; camí per ont mitj ens ha fet anar a nosaltros quand, a atacs com els d'ell, en Massó va haver de respondre amb una carta cantant-li las veritats. *Est* camí és ben be el seu, y per *est* camí, ho hem de reconeixre, mossen Collell ens deixaria sempre enderrera, molt enderrera: massa qu'ens recordem d'aquell seu article *Hulans, ferreu los cavalls!* (1) publicat arran de la mort d'en Victor Hugo, en el qual arribava a anomenar *canyet de las bestias majors del radicalisme* el llog aont devia ser enterrat el genial poeta (!).—P. F.

En la revista *La España Regional*, del 26 de desembre de 1891, el senyor don Ignasi Ferrer y Carrió ha publicat un article titulat: *La tradición ortográfica de la lengua catalana, á propósito de discusiones y una obra recientes*.

Després d'enumerar algunas de las lleys qu'han regit las transformacions dels sons llatins en catalans, el Sr. Ferrer y Carrió defineix la tradició ortogràfica en un paragraf que copièm:

«Ahora bien: el cumplimiento de todas esas leyes y los trazos característicos de la fonología catalana han determinado su correspondencia en la ortografía, y esta correspondencia la consiguiente tradición, lo cual significa que la lengua, con el tiempo transcurrido, ha impreso su sello distintivo en el vestido ó ropaje con el cual se ha presentado desde que es, literariamente hablando, y que, por lo tanto, ahí hay que acudir para conocer, por una parte, la tradición, y, por otra, los rasgos fisionómicos. ¿En dónde podremos observarlos debidamente? En los autores admitidos como clásicos en la edad que se considera de oro para nuestra literatura materna, y en los documentos publicados en aquella época, porque hemos de suponer para unos y para otros una ley ortográfica general; suposición que no carece de fundamento, cuando la observación atenta nos dice que, en efecto, una era la ortografía usada en una y otra clase de escritos. La ley de entonces es la que ha continuado siguiéndose en más ó en menos, y ella es la que ha constituido la tradición ortográfica catalana.»

Nosaltros no seguim aquesta tradició. Això ya és anar malament. Però fem més: deixem de seguir la tradició per acceptar formas modernes, y al fer l'estudi del català modern, del català *tal com se parla*, no veyem qu'el català occidental és tant modern com l'oriental, únic qu'hem estudiat, y encare, segons sembla, malament.

El Sr. Ferrer y Carrió ens fa adonar que no seguim la tradició. No la seguirem may, si, per seguir-la, hem d'escriure una llengua que no sigui *ben be* la nostra, qu'emplei altrás formas, que fins exigeixi una pronúnciació diferent. Volem escriure el català *tal com se parla*.

(1) Vegi's *La Veu del Montserrat* del 30 de maig de 1885.

Que no hem vist qu'el dialecte occidental és tant modern com l'oriental? Prou, qu'ho hem vist: ya no parlariam de *dos* dialectes; dialectes de l'existència dels quals sembla duptar el Sr. Ferrer y Carrió. D'aquests dos dialectes existents, l'oriental és molt més important que l'altre, és parlat per molts més catalans, és el llenguatge de la capital y de la major part de poblacions importants de Catalunya, y absorbeix visiblement l'occidental. Nosaltros hem estudiat tots dos dialectes, *tots dos*. El nostre, l'oriental, s'ens ha presentat molt més uniforme, molt més regular, molt més característic, y l'hem preferit. El Sr. Ferrer y Carrió en deduïx que per nosaltros el català parlat pels occidentals deu ser un català poc català. No: és senzillament un dialecte que perd davant d'un altre més vigorós y ya més important, el qual irresistiblement vencerà. Y com que la *llengua literària moderna* no hà de ser un *pastitxo* dels dos dialectes, havent d'optar per l'un o l'altre, no hem pas de dar la preferència al dialecte occidental: l'hem de donar sense cap mica de dupte a l'altre, al dialecte més fort, més característic, més oposat al castellà.

Però ni estudiar-lo be hem sapigut, aquèl dialecte nostre, permor del qual ni la tradició ni l'ús dels bons escriptors hem respectat! El Sr. Ferrer y Carrió ens diu que no coneixem encare gayre be las sevas lleys fòniques, y ens recomana que l'estudiem am més atenció. Pod-ser allavoras veurem qu'el català oriental no és tant ric de vocals com ens creyam. Nosaltros admetem l'existència d'una vocal fosca, qu'en Casas anomena vocal neutra y qu'en l'*Ensayo de gramática de catalán moderno*, d'en Fabra, en la *pronunciació figurada*, ve indicada per *a*: el so de l'*e* d'*home* y de l'*a* de *poma*. El Sr. Ferrer y Carrió nega qu'existeixi tal so: l'*e* de *pare* és una *a*. Digui-li *a*, digui-li vocal neutra, l'*e* de *pare* no té el meteix so de l'*a* de la primera sílaba: l'*e* àtona (com l'*a* àtona) és un so fosc que no és pas el de l'*a* tònica, clar y obert. Tenen molt diferent pronunciació *em* y *ham*, *que* y *ca*, l'*a* de *camí* y l'*a* primera de *cama*. Aquèl so fosc pod anomenar-s'el *a*: perfectament. Tindrem *a* àtona y *a* tònica, com tenim *e* oberta y *e* tancada, totas dugas ditas *e*, sense que siguin per xò la meteixa vocal, el meteix so. Però anomeni-s'el *a*, anomeni-s'el vocal neutra, existeix en català un so que no és cap de las set vocals *à, è, é, ò, ó, i, u*. Y no és veritat que pretenguem escriure amb *æ* final las paraulas acabadas am la vocal fosca. El Sr. Ferrer y Carrió no ha vist que sols empleavam aquell signe en la *pronunciació figurada*: no ens ha llegit am tota l'atenció.

Pel Sr. Ferrer y Carrió tot això de vocals àtonas y tòniques y de considerar com a vocals diferents els vuit sons ben determinats qu'el català oriental posseïx, són especulacions fonètiques, «especulaciones fonéticas que nos llevan á un alambicamiento que hace imposible, no ya todo estudio, sino toda discusión sobre el particular...» Per què? «...porque, si hemos de escribir *an*, porque así, al parecer, existe en la pronunciación, también habremos de escribir *amá, parlá, senti, fé*, infinitivos, porque en Barcelona no suena la *r* final en este caso, y hemos de introducir otras modificaciones que, lejos de caracterizar el catalán, servirán sólo para desnaturalizarle.» Escriure *amá, parlá, senti, fé*, sense *r*, no caracterisaria el català? Cap més llengua llatina suprimeix l'*r* final de tots els verbs. Y per què no es pod escriure *parlar* y pronunciar *parlà*, com s'escriu *camp* y es pronuncia *cam*? Y què té que veure amb una qüestió ortogràfica (de si s'hà d'escriure o no una lletra muda) l'empleu de la partícula *an*? Ni sisquera som nosaltros els únics que l'usem: tots els escriptors l'usan, pocs escrivint-la com nosaltros (Aguiló), els més amb accent y apòstrof (*á n'* o *á 'n*); accent que no escau sobre una vocal àtona, apòstrof que no marca cap e'isió. Pod-ser el Sr. Ferrer y Carrió vol dir qu'el disbarat està en escriure *an* en compte d'*á n'*. Aixís si qu'escriure *an* seria com una *reforma* ortogràfica; però qué tindria que veure allavoras l'empleu d'*an* per *á n'* am las especulacions fonètiques de què s'ens parla més amunt?

Podrem anar malament fent de la tradició el cas qu'en fem, preferint un dialecte a l'altre; però el català oriental, objecte preferent dels nostros estudis, el coneixem més qu'el Sr. Ferrer y Carrió no és pensa. L'hem estudiat atentament, y no ens calen nous estudis per sapiguer que posseheix la vocal fosca qu'ell li nega. El Sr. Ferrer y Carrió és qui no coneix be el nostro dialecte, impeding-li arribar a coneixe'l el no vulguer veure cap fet que li sembli contradir la tradició. Y aquesta tradició, que tant ens hem de mirar a seguir, la segueix ell quand escriu amb *as* el plural dels noms terminats amb *a* en el singular?

Amb el títol de *La unió catalanista* está publicant *La Veu del Montserrat* una serié d'articles, firmats *M.*, sobre l'estat actual de la llengua catalana escrita. Van ja tres articles molt interessants. Parlant de l'uniformitat ortogràfica desitjada, diu:

«Aquesta uniformitat estimam nosaltres que está encara un xiquet lluny de realisarse. Insensiblement, y com sens adonarnos'en, y per passos contats, ens hi anam acostant. La consecució, ab tot, del fi desitjat per molts, no ha arribat encara la saho oportuna de verificarse.»

Després, parlant de las bases per arribar a l'unificació ortogràfica, diu: «Pera consumir en aquest punt l'unificació, no basta l'estudi de las crònics y demés monuments històrics depositats en nostros arxius públics y privats. La manera ab que unas y altres están escrits no es propia pera servi'ns á nosaltres de regla.»

Y diu més avall:

«Pera nosaltres, fins que uns bons estudis en la part etimològica dels vocables hajan ajudat á assentar bases sólidas pera deixar ben aclarits los principals problemas ortogràfics que avuy están en litigi, y algunas reglas, fundadas en principis ben determinats, hajan establert un método racional en orde á l'expressió gràfica dels accents, de las elisions de certas lletras, y del enllaç de paraulas (elisions y enllaços molt freqüents en lo llenguatge català), no haurá arribat l'hora de convocar una Academia de gent facultativa, pera constituhir los cánons inflexibles que hajan de governar l'ortografia catalana.

»Y fins, pera ésser més franchs, com solem, hem de confessar que, adhuch suposats los preparatius que acabam tant lleugerament d'indicar, la tal Academia hauria de donar son veredict, contant ab que restarian no prou aclarits, á satisfacció de tothom, tots los dubtes, y gosar de suficient autoritat pera poder imposar una lley comuna que obligás á tots els escriptors, á pesar d'alguns reparos particulars, que s'haurian de sacrificar en aras del desitj de posar termini a l'anarquia, ó, si la paraula apar massa dura, divisió en materias ortogràfics.»

Dóna després l'articulista l'importancia qu'es mereix an el català dels sigles xv y xvi, considerant-lo com una de las bases d'estudi més fonamentals per a la llengua literaria moderna, y, fet el grand elogi dels dits sigles d'or, diu així: «...no creyem que la literatura catalana del setgle xv, y, per consegüent, l'estat de sa llengua literaria, merescan l'honor d'ésser consultats com á factors únics d'una gramática perfecta, y, per consegüencia, com á únics precedents de l'ortografia que tothom demana.»

Segons se desprèn de lo dessús extractat, no bastan, pel senyor *M.*, l'element històric ni l'element etimològic per resoldre el problema de la fixació del català modern literari. Hà de contribuir a la seva resolució l'estudi de la llengua parlada contemporania? Las llenguas neo-llatinas germanas ens ofereixen certas solucions ortogràfics que puguin tenir aplicació a determinats problemas de l'ortografia catalana moderna? Desitjariam coneixe la resposta del senyor *M.* an aquestas preguntas. Més clar: voldriam saber l'opinió de dit senyor sobre las nostras reformas.